

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ В.В. Карцева
«__» _____ 2019р

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:
МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРЕДИТУ У ФІНАНСАХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Береснєва Ганна Миколаївна

(підпис, дата)

Науковий керівник д. е. н., доцент Гудзь Тетяна Павлівна

(підпис, дата)

Рецензент Галінська Тетяна Станіславівна

Полтава 2019

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	6
1.1 Сутність кредиту та його роль у фінансах домогосподарств...	6
1.2 Класифікація видів кредитів для домогосподарств та їх характеристика	19
1.3 Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств.....	25
Висновки за розділом 1.....	33
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	36
2.1 Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні	36
2.2 Аналіз використання домогосподарствами кредитних послуг небанківських фінансово-кредитних установ.....	52
2.3 Аналіз впливу факторів на розвиток споживчого кредитування в Україні	67
Висновки за розділом 2.....	77
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	80
3.1 Економіко-математичне моделювання впливу банківського кредитування населення на забезпечення сталого економічного розвитку України.....	80
3.2 Перспективи розвитку використання кредитних послуг домогосподарствами в Україні	90
Висновки за розділом 3.....	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку української економіки домогосподарство як економічна одиниця стає дедалі значущим суб'єктом фінансових відносин, взаємодіючи з державою, бізнесом, а також інститутами фінансового ринку. За роки існування України як незалежної держави з перехідною економікою домашні господарства набувають все більшого досвіду самостійних економічних суб'єктів з раціональною поведінкою, сміливіше долучаються до процесів на фінансовому ринку, використовуючи можливості збільшення власного доходу.

Свої фінансові ресурси вони формують як з внутрішніх (доходи від трудової, підприємницької діяльності чи самозайнятості, стипендії, пенсії та ін.), так і з зовнішніх (допомога держави, позички від фінансових інститутів та ін.) джерел. Важливе місце в цій системі посідають саме кредити для домогосподарств, які не тільки задовольняють власні потреби індивідів, а й прискорюють реалізацію товарів (послуг), активізують внутрішній ринок, сприяють створенню основних фондів, забезпечують отримання прибутків від фінансових послуг, стимулюють працю й належну її оплату, що в кінцевому результаті призводить до збільшення національного багатства країни.

Дослідженням теоретичних засад кредитування домогосподарств приділяється значна увага в економічній літературі. На теренах України в цій галузі фігурують такі імена провідних вітчизняних науковців: О. Васюренко, О. Вовчак, М. Іващенко, Т. Кізими, В. Корнєєва, Р. Крамченка, В. Леонова, В. Міщенко, А. Мороза, С. Мочерного, М. Савлука, С. Салиги, О. Шаманської та інших [6, 9, 31, 34, 37, 41, 47, 53, 3, 55, 74, 75, 91].

Водночас упродовж останніх років події у цій сфері розвивалися дуже стрімко, втім до цього часу не отримали належної глибини наукового розкриття.

Метою дипломної роботи є визначення місця та розкриття ролі кредиту у системі фінансів домогосподарств шляхом аналізу використання фізичними особами кредитних продуктів фінансових посередників з обґрунтуванням проблем і перспектив розвитку кредитування домогосподарств в Україні.

Поставлена мета досягається шляхом вирішення таких завдань дослідження:

- вивчити теоретичні засади сутності кредиту та його ролі у фінансах домогосподарств;
- систематизувати класифікацію видів кредитів для домогосподарств та здійснити їх характеристику;
- розглянути мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств, запропонувати заходи з їх мінімізації;
- проаналізувати сучасні тенденції використання домогосподарствами кредитних послуг банків та небанківських фінансово-кредитних установ;
- провести аналіз впливу факторів на розвиток споживчого кредитування домогосподарств в Україні;
- провести економіко-математичне моделювання в впливу банківського кредитування населення на забезпечення сталого розвитку;
- розкрити перспективи розвитку використання кредитних послуг домогосподарствами в Україні.

Об'єктом дослідження виступає кредит як економічні відносини, що є невід'ємною складовою фінансів домогосподарств. Предметом дослідження є процес кредитування домогосподарств, його сучасний стан в Україні, основні проблеми на шляху розвитку та перспективи їх вирішення.

Для вирішення поставлених завдань дослідження були використані наступні методи та підходи: діалектичний підхід, логічний підхід, методи: аналізу та синтезу, статистично-економічний, порівняльний, графічний, кореляційно-регресійний аналіз, трендовий аналіз, а також методи фінансового аналізу, основними з яких є: вертикальний та горизонтальний аналіз, метод коефіцієнтів.

Інформаційну основу написання дипломної роботи склали: праці вчених, які досліджували проблематику кредитування домогосподарств в Україні; нормативно-правові акти вітчизняного законодавства в частині регулювання відносин у сфері фінансового посередництва щодо кредитування населення; офіційні дані Державної служби статистики України щодо доходів та витрат вітчизняних домогосподарств; офіційні статистичні дані щодо кредитування домогосподарств фінансовими посередниками, оприлюднені на сайтах Національного банку України та Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1 Сутність кредиту та його роль у фінансах домогосподарств

Сьогодні важко уявити економічний розвиток суспільства, що може повноцінно відбуватися поза межами кредитних відносин. Безпосереднє становлення кредиту та кредитних відносин відбулося паралельно із появою грошей та становленням товарно-грошового обміну між економічними агентами. У загальному розумінні кредитні відносини виникають тоді, коли рух (продаж) товарів не співпадає з зустрічним рухом (отриманням) їх грошової вартості. Нині кредитні відносини супроводжують перебіг більшості економічних процесів – від складного процесу безпосередньої емісії безготівкових грошей до простих розрахунків з використанням кредитних карток.

Роль та значення кредиту широко досліджені з позиції впливу на реальний сектор економіки. Для цього сегменту кредит виступає не лише джерелом фінансування капітальних вкладень, а й проявляється в оптимізації пропорцій суспільного відтворення, у забезпеченні науково-технічного прогресу та обслуговуванні інноваційних можливостей, у сприянні концентрації та централізації капіталу тощо. Проте, в умовах зростаючого впливу споживачів кредитних послуг на перебіг господарських процесів, нагальним завданням стає виявлення основних чинників їх кредитної поведінки, що має суттєвий вплив на загальний стан ринку позикових фінансових ресурсів. Так, наприклад, відомий український дослідник В. В. Корнєєв справедливо зазначає: «Не тільки суто економічні, а й психологічні, релігійні, етичні, культурні та інші чинники відіграють роль все більш важливого спонукального мотиву відмови чи згоди користування пропонованими для загалу фінансовими послугами» [38]. Слід зазначити, що саме у сфері споживання домогосподарствами кредитних послуг виникало

чимало проблем. Так, протягом останнього часу надмірне кредитування домогосподарств банками ставило під сумнів розвиток внутрішнього ринку, оскільки переважна частка одержаних кредитів спрямовувалася на купівлю імпортованих товарів. Відповідно й кредитні інституції не надто переймалися етичним ставленням до домогосподарств. Кредитори охоче видавали позичальникам, що не одержували доходу в іноземній валюті валютні кредити, не хвилюючись про наслідки й необхідність оцінювати кредитоспроможність за усіма компонентами можливого кредитного ризику. Приховані комісії, обтяжливі графіки погашення позик, юридично заплутані кредитні угоди, для розуміння яких у позичальника немає необхідних фахових компетентностей – усе це певною мірою мало вплив на розвиток кризових явищ в кредитній системі. У підсумку це можна узагальнити як брак кредитної культури по обидва боки кредитного процесу.

Термін «кредит» походить від латинського слова *creditum* – позика, борг, а також від *credere*, що означає довіряти [7, с. 425]. Саме довіра слугує основою кредитних відносин, однією з найважливіших передумов виникнення кредиту. Але в сучасних умовах ця передумова досить часто стає другорядною. Для виникнення кредитних відносин і укладання кредитної угоди самої довіри недостатньо. У разі видачі кредиту майже завжди є ризик несвоєчасного чи неповного повернення коштів. Тому кредитору потрібні певні гарантії. Такі гарантії він може отримати, по-перше, від самого позичальника у формі застави, по-друге, від гаранта, тобто фізичної чи юридичної особи, яка має певний капітал чи майно і гарантує повернення кредиту, і, по-третє, від страхової компанії [10, с. 150]. Це визначення містить найзагальніші характеристики, що розкривають зміст кредиту.

Існує подвійне значення кредиту. З нашої точки зору, в економічній літературі найбільш економічно обґрунтованою є характеристика кредиту, як відносин, пов'язаних із наданням ресурсів у тимчасове користування на умовах повернення із погашенням зобов'язань, які при цьому виникають. Дане визначення охоплює практично всі види кредитних відносин, як

частини економічних відносин, включаючи не лише відносини, пов'язані з рухом позичкового капіталу, а й ті, які виникають при реалізації товарів з відстрочкою платежу, попередньою оплатою, операціями із вкладами населення тощо.

Отже, в широкому розумінні кредит – це форма реалізації кредитних правовідносин, коли одна особа тимчасово набуває право кредитора стосовно іншої особи незалежно від юридичних підстав його виникнення [44]; у вузькому розумінні – це фінансова послуга, яка полягає в передачі коштів, банківських металів на засадах повернення такої ж їх кількості, наданні відстрочки або розстрочки платежу [48, с. 8]. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III фінансовим кредитом є кошти, надані в позику юридичній чи фізичній особі на визначений строк та під процент [71].

У сучасній науці багато уваги приділяється дослідженню проблеми сутності кредиту. На сьогодні не спостерігається єдиної дефініції терміну «кредит». В наукових публікаціях термін «кредит», його характерні властивості та ознаки окреслюються по-різному. Таке різноманіття думок щодо тлумачення сутнісного наповнення кредиту зумовлене його багатоаспектністю та складністю. В наукових роботах досить часто бачимо спроби окремих авторів наводити визначення кредиту через різні види економічних відносин (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття «кредит»

Автор	Кредит – це
1	2
Васюренко О.В., [6, с. 5]	«...сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником з приводу зворотного руху вартості»
Закон України «Про банки і банківську діяльність» [63]	«...будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми»

Продовження таблиці 1.1

1	2
Івасів Б. С., [30, с. 128]	«...економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах поверненості, строковості і платності»
Крамченко Р.А., [41, с. 32]	«...форма економічних відносин між оферентами фінансових послуг і окремим членом домогосподарства, сутність яких полягає в отриманні додаткових коштів для задоволення своїх особистих потреб чи потреб домогосподарства».
Мороз А. М., [3, с. 147].	«...економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, звичайно, із сплатою відсотка»
Мочерний С. В., [55, с.112]	«...система економічних відносин між різними економічними суб'єктами у процесі організації механізму кредитування, проведення певних маркетингових досліджень, та передусім, відносин економічної власності для надання коштів у позику і плати за неї»
Савлук М.І., [74, с.128]	«...суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності»
Фінансовий словник [85, с. 258].	«...форма передачі у тимчасове користування коштів у грошовій і грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – кредитором іншій особі – позичальнику»

Джерело: складено за визначенням вказаних авторів

На основі огляду літературних джерел та досліджуючи поставлену проблему бачимо, що ряд авторів користуються термінами «кредит», «позичка» як синонімами, тобто розглядають зміст цих понять як підпорядкованість.

На думку Г. В. Сидора, хибним є використання цих понять як синонімів, незважаючи на те, що кредит і позичка взаємопов'язані, проте між цими термінами є суттєві відмінності, оскільки кредит не може бути «відносинами з приводу позички» [77, с. 260]. У кредитних відносинах слід повертати позичку, а не кредит, який не можна просто повернути. Позичка так само як і кредит заснована на передачі в тимчасове володіння вартості, проте позичка має інші умови використання цього права, ніж кредит. Оскільки позичка може мати як обмежений, так і необмежений термін (до

запитання), вона може мати різні форми оплати (дивіденди, відсотки, безвідсоткові позички).

Розглянемо наведене в зарубіжних літературних джерелах визначення кредиту як форми вираження «довіри, котрою користується особа, що взяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, яка має право на цей платіж, тобто довіру, яку позикодавець виявляє до боржника» [46, с. 5]. Проте така позиція розуміння сутності кредиту не може становити основу природи кредиту, оскільки ґрунтується лиш на підрахунку можливостей повернути кредит позичальником, тобто зводиться до «продажу або купівлі, що супроводжується обіцянкою здійснити оплату пізніше» [73, с. 85].

На наш погляд, не може залишитися поза увагою визначення суті кредиту як «... кошти і матеріальні цінності, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток» [60]. Дане визначення наведене в Податковому Кодексі України. На нашу думку, це трактування характеризується рядом недоліків, тому що воно є загальним, недостатньо обґрунтованим, тобто не подається уточнення його форми або виду, що призводить до неможливості застосування даної категорії для розуміння кредиту як економічного явища.

Отже, нині існує низка трактувань поняття кредиту, але видається доцільним, уточнити та поглибити дане визначення вказавши, що: кредит це певний позичковий капітал в грошовій або в товарно-речовій формі певного суб'єкта, що передається в тимчасове користування на засадах строковості, платності, забезпеченості, поверненості та цільового спрямування.

Ці умови й є основними принципами кредитування. Визначальними принципами кредитування є також забезпеченість кредиту, диференціація кредитів (кредитоспроможність позичальника), цільове призначення [3, с.128; 26, с. 215].

Повернення – принцип фінансових, грошових відносин, згідно з яким кредитні кошти, отримані позичальником у тимчасове користування, підля-

гають обов'язковому та своєчасному поверненню кредитору, власнику засобів.

Платність – принцип, що виражає необхідність не тільки прямого повернення позичальником отриманих кредитних ресурсів, а й оплати їх використання.

Терміновість кредиту – дотримання термінів повернення кредитних коштів, отриманих позичальником.

Принцип забезпеченості кредиту виражає необхідність забезпечення захисту майнових інтересів кредитора за можливого порушення позичальником прийнятих на себе зобов'язань і знаходить практичне вираження у таких формах кредитування, як позики під заставу або під фінансові гарантії.

Принцип цільового призначення поширюється на більшість видів кредитних операцій, виражаючи необхідність цільового використання коштів, отриманих від кредитора. Знаходить практичне вираження у відповідному розділі кредитного договору, що встановлює конкретну мету позики, а також у процесі банківського контролю над дотриманням цієї умови позичальником. Порушення цього зобов'язання може стати підставою для дострокового відкликання кредиту або введення штрафного (підвищеного) позичкового відсотка.

Суб'єктами кредитування є кредитор і замовник. Кредитор – банк або інша кредитна організація, що надає грошові кошти (кредит) заборгованості у розмірі та на умовах, передбачених договором. Замовник – суб'єкт кредитних відносин, одержує кошти в користування (в кредит) і зобов'язаний їх повернути в установленій строк. Об'єкт кредитування – предмет, за приводом якого здійснюється кредитна угода, тобто є ціль кредиту.

Важливими з цього приводу є умови договору позики та договору кредиту. За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути

позикодавцеві таку саму суму грошових коштів (суму позики) або таку саму кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст. 1046 ЦК України) [87]. Згідно зі ст. 1054 ЦК України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [87].

Кредитування здійснюється на загальних умовах, до яких належать такі [32, с. 7]:

- банк надає кредити громадянам України у віці, межі якого встановлюються відповідними банками;

- розмір кредиту визначається на основі оцінки платоспроможності позичальника і наданого забезпечення повернення кредиту, а також не може перевищувати граничної величини, що встановлюється Ощадбанком України за конкретним видом кредиту;

- платоспроможність позичальника оцінюється за довідкою про середньомісячну заробітну плату за останні шість місяців або за декларацією про доходи за попередній рік;

- наявність забезпечення своєчасного і повного виконання зобов'язань позичальника (договір поручительства, договір застави майна);

- за користування кредитом позичальник сплачує банку річні відсотки. Сплата відсотків здійснюється щомісячно одночасно з погашенням кредиту, починаючи з 1-го числа місяця, наступного за місяцем укладення кредитного договору. Величину процентної ставки банк може змінити в односторонньому порядку; у разі несвоєчасного внесення платежу в погашення кредиту або сплати відсотків позичальник сплачує банку неустойку із суми простроченого платежу за основним боргом і відсотками.

Споживче кредитування характеризується як позитивними так і негативними аспектами (рис. 1.1).

Серед переваг споживчого кредиту – збільшення сукупного платоспроможного попиту на споживчі товари й послуги, який стимулює

розширення виробництва в умовах ринкової економіки, оскільки платоспроможний попит є основним чинником економічного зростання; прискорення обігу грошових коштів, яке стимулює розвиток фінансово-банківської сфери [58, с. 258].

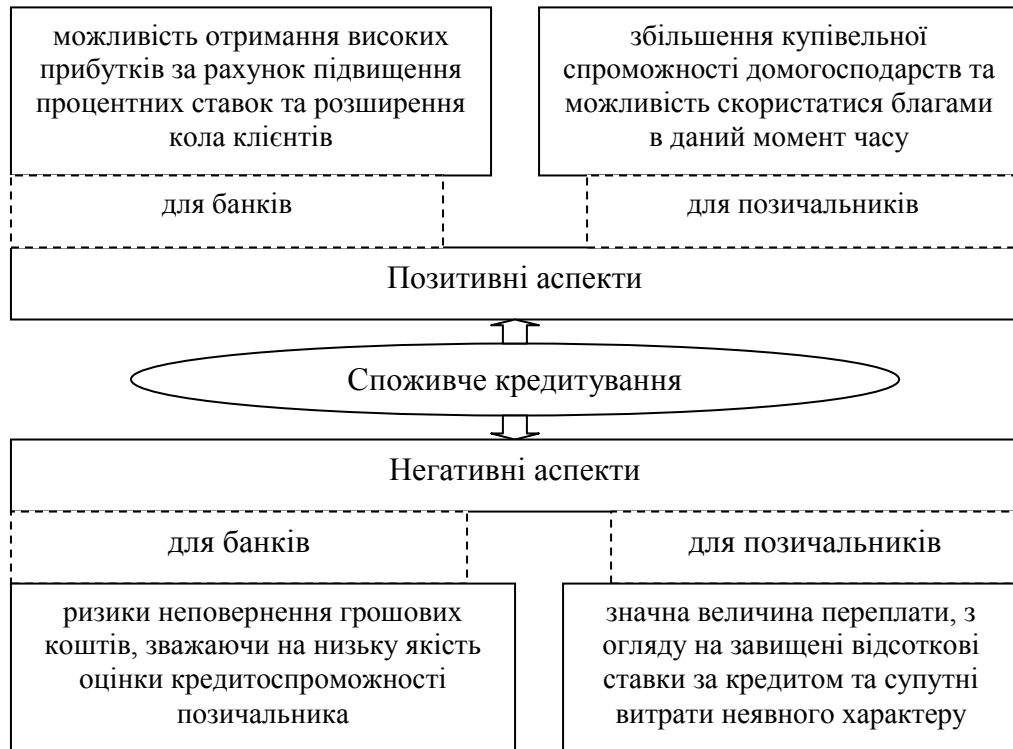

Рисунок 1.1 – Систематизація позитивних і негативних аспектів споживчого кредитування для основних учасників кредитної угоди

Джерело: складено автором

Кредит має велике значення для економіки держави. Очевидно, що споживчий кредит, як один із видів кредитів, виконує ті ж функції. Основними функціями банківського кредитування є: контрольна; стимулююча та перерозподільна. На нашу думку, до загальновідомих вищеперерахованих функцій можна додати ще соціальну. Суть соціальної функції полягає у тому, щоб створити необхідні умови, які забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, доходу чи інших чинників, підвищити загальний рівень життя населення. Завдяки банківському споживчому кредитуванню вирівнюється соціальна нерівновага

різних груп населення, покращуються житлові умови, загальний рівень культури та фінансової грамотності позичальників, і що дуже важливо – може різко змінитися добробут українців, підвищиться рівень розвитку малого підприємництва в Україні, яким все частіше займаються домогосподарства.

Позитивне значення кредиту полягає, насамперед, у більш повному задоволенні потреб населення в промислових товарах, предметах культурно-побутового призначення й послугах.

Особливо велику роль відіграє кредит у придбанні населенням дорогих товарів тривалого користування. Найбільш широко до кредиту вдаються люди з невисоким рівнем доходу, хоч часто без споживчого кредиту не можуть обійтися і громадяни з високими доходами, що прагнуть вийти на новий, більш високий рівень споживання. Так, згідно з даними А.А. Казімагомедова, в країнах Заходу робітники та службовці при купівлі автомобілів у семи з 10 випадків користуються кредитом, а керівники вищої ланки — лише в чотирьох з 10 покупок [33, с. 131].

За допомогою споживчого кредиту удосконалюється структура споживаних населенням товарів і послуг. Так, кредит дозволяє громадянам купувати більш дорогі товари і послуги, ніж їм дозволяють їхні нинішні доходи і заощадження, а значить – і більш якісні й довговічні. Це змушує підприємства надавати підвищену увагу поліпшенню якості товарів народного споживання, які ними виробляються.

Велике значення кредит має у вирішенні житлової проблеми шляхом кредитування індивідуального й кооперативного житлового будівництва, купівлі квартир і будинків в особисту власність. Іпотечне кредитування представляє собою складну систему відносин, що дозволяє узгоджувати інтереси населення в покращенні житлових умов, комерційних банків – в ефективному та прибутковому напрямі діяльності, будівельного комплексу та пов'язаних з ним виробничим процесом галузей – у ритмічному

завантаженні виробництва та збереженні робочих місць, держави, зацікавленої в загальному економічному зростанні.

Таким чином, іпотечне кредитування відіграє важливу роль у функціонуванні механізму ринкової економіки. За умов стабільного розвитку національної економіки воно пом'якшує соціальні проблеми, у тому числі проблему зайнятості, створює умови для прискорення вирішення потреб населення у житлі, а також є важливим для підтримки макроекономічної стабільності. Крім позитивного впливу на фінансово-банківську систему та ринок житлової нерухомості, іпотечне кредитування позитивно позначається на розвитку реального сектора економіки: зупиняє спад виробництва в окремих галузях, дає можливість модернізувати виробництво, прискорює темпи економічного розвитку країни. Розв'язання таких питань є актуальним для країн з трансформаційною економікою, до складу яких входить і Україна.

Сьогодні існує науково обґрунтована думка, що наступні кілька років розвитку житлового іпотечного кредитування сприятимуть виведенню фінансово-банківського сектору України на новий, якісно вищий рівень інституційного розвитку, а ринок, відповідно, отримає нові, захищені, високоліквідні та соціально виправдані довгострокові фінансові інструменти, що дасть можливість різним верствам населення отримати власне житло, залучити інвестиції в житлову галузь, забезпечити роботою велику кількість громадян в сфері житлового будівництва. Особливе значення має довгостроковість цього масового інструмента, який, на жаль, сьогодні не має масового застосування на фінансовому ринку України, що у свою чергу стримує розвиток нових технологій, аграрного сектора, масового фінансування житла, залучення інвестицій в житлову галузь. Прямо чи опосередковано іпотека зачіпає фінансову, бюджетну, кредитно-грошову політику держави та банківську систему та напряду залежить від її сфери.

Іпотека має стати одним із визначальних факторів підвищення якості життя громадян, що розширить їх право та можливості підприємницького

самовизначення, дозволить вирішувати житлову проблему у державі, зменшить соціальну напруженість у суспільстві.

Розвиток споживчого кредитування спричинений, насамперед, нестабільною економічною ситуацією, яка склалася у країні, адже величина наданих кредитів безпосередньо залежить від доходів населення. Оскільки доходи населення є або малими, або непостійними, споживче кредитування стає тим способом, який допомагає задовольнити всі потреби мешканців нашої країни. На жаль, для деяких людей це єдина можливість, щоб отримати бажану річ, вищу освіту, житло тощо.

У першу чергу, до цієї категорії людей потрібно віднести студентів, що практично не мають поточних доходів у період навчання в навчальному закладі, але потенційно мають істотні доходи після майбутнього працевлаштування.

Наприклад, у Великобританії студенти одержують банківські кредити на безлімітній основі, їхня сума визначається за узгодженням банку з клієнтом у кредитному договорі. Перший платіж в рахунок погашення позички може бути відстрочений на 4 місяці, а протягом перших 6 місяців із моменту закінчення навчального закладу банк стягує з позичальника пільгові відсотки.

У багатьох країнах існують державні програми підтримки кредитування студентів. Так, у США позичальники-студенти не зобов'язані починати погашення позик до одержання вищої освіти. Максимально дозволена процентна ставка по цих позиках – 8% [33, с. 156]. На жаль, українські комерційні банки майже не надають цільових позик студентам.

Важливе соціальне значення має споживчий кредит при здійсненні пільгового кредитування родин, що постраждали в результаті стихійних лих, катастроф, аварій. Даний вид кредитування одержав поширення й в Україні. Чітку соціальну спрямованість мають і кредити військовослужбовцям, звільненим у запас, на придбання і будівництво житла, а також на поліпшення житлових умов.

Формою стимулювання праці й способом закріплення робочої сили на підприємствах і організаціях служать позички підприємств своїм робітникам та службовцям на придбання житла, невідкладні потреби й інші цілі. Ці позички, зазвичай, видаються на безпроцентній основі і погашаються шляхом вирахувань із заробітної плати позичальника.

Поряд із позитивним соціальним і економічним значенням споживчого кредиту виявляється його негативний вплив на економічні процеси у суспільстві.

Великою проблемою для розвинутих західних країн є дуже висока заборгованість населення за споживчими кредитами, що, у свою чергу, викликає особисті й сімейні банкрутства

При збереженні темпів зростання споживчого кредитування у перспективі кількох років певні групи домогосподарств можуть виявитись надмірно закредитованими. Хоча поки що боргове навантаження населення України залишається одним із найнижчих у Європі: чисті банківські кредити фізичним особам мають невелике значення в українській економіці – лише 5,8% від ВВП.

За оцінками НБУ, оприлюдненими у Звіті про фінансову стабільність, сукупне боргове навантаження домогосподарств становить 9,1% від річного наявного доходу, що є дуже низьким порівняно з іншими країнами [рис. 1.2]

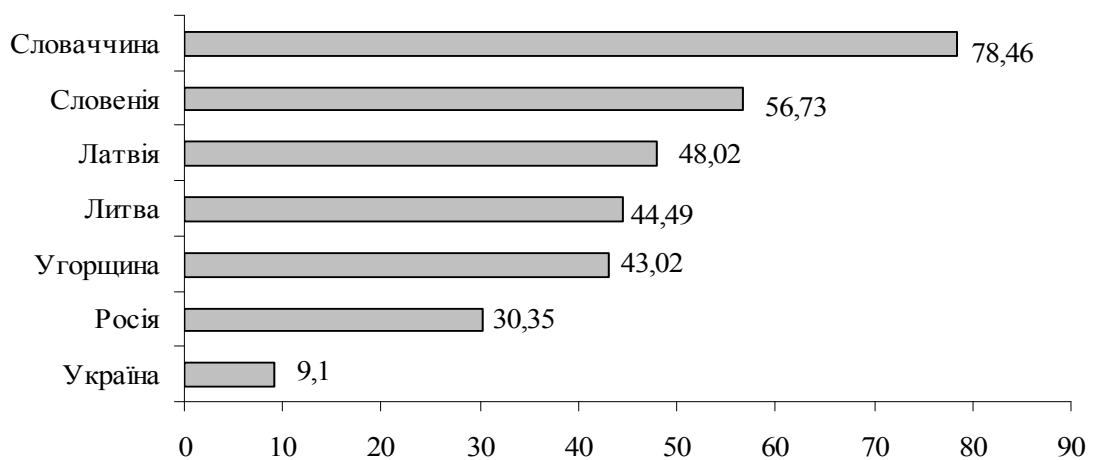

Рисунок 1.2 – Сукупне боргове навантаження домогосподарств у % до наявного річного доходу в окремих країнах [18, 24]

Зростанню боргового навантаження сприятиме розвиток небанківського кредитування. Зокрема прошарок найбільш соціально вразливого населення не відповідає вимогам банків через відсутність стабільних доходів та/або погану кредитну історію. Але вони можуть отримати непомірно дорогу позику в фінансових компаніях з видачі швидких мікрокредитів.

До негативних аспектів можна також віднести:

– зростання конкуренції може призвести до послаблення стандартів видачі кредитів. Уже зараз підходи до оцінки заявників відрізняються – одні банки орієнтуються на тримачів зарплатних/пенсійних карток, інші готові мати справу з менш надійними клієнтами.

В рамках дослідження USAID, проведеного 2018 року, таємні покупці з'ясували, що у 4% випадках візитів до банків та 43% відвідин фінансових установ оцінка кредитоспроможності взагалі не вимагалася.

– негативний вплив споживчий кредит робить на ріст дебіторської заборгованості торговельних підприємств, що реалізують товари з розстрочкою платежу. Надаючи кредит, фірми змушені брати на себе функції кредитування подібно до банків. Однак не завжди їм вдається забезпечити ту безпеку, що є в банків. Звідси банкрутства торговельних підприємств, викликані збільшенням дебіторської заборгованості через затримку і неповернення споживчих кредитів.

Споживчий кредит, що видається на придбання імпортованих товарів і послуг, стимулює їхнє споживання населенням, а це негативно позначається на виробниках аналогічних вітчизняних товарів народного споживання й послуг. Внаслідок цього відбувається відтік капіталів за межі країни. Така ситуація особливо характерна для країн, що розвиваються. Характерно це і для України, де ні держава, ні кредитні інститути, ні торговельні підприємства не можуть запропонувати більш прийнятні умови в кредитуванні споживачів для придбання вітчизняних товарів і послуг групи споживання, аніж імпортованих.

Отже, для домогосподарств кредитування є дієвим механізмом покращення життєвого рівня та зміни стандартів життя. Кредит не тільки сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а й породжує нові потреби, що безпосередньо впливають на зростання суспільного виробництва товарів і послуг, сприяє вирішенню багатьох соціально-економічних задач, спрямованих на поліпшення матеріального й культурного рівня життя населення.

1.2 Класифікація видів кредитів для домогосподарств та їх характеристика

Дослідження кредиту як економічної категорії дозволяє систематизувати певні ознаки і системоутворюючі чинники, на основі яких виділити групи кредитів і надати їм характеристику. Складність систематизації та класифікації кредитів полягає у тому, що протягом тривалого історичного періоду розвитку кредитних відносин у суспільстві було створено та запроваджено значну кількість різних видів кредитів. Такий процес відбувався на тлі постійних економічних та політичних трансформацій, які і впливали на еволюційний процес виникнення нових видів кредитів, кредитних установ.

Процес систематизації та класифікації видів позик також ускладнений тим, що в ринковій економіці різні суб'єкти можуть бути і позичальниками, і кредиторами, а інколи виконувати обидві функції одночасно. Наприклад, банківські установи, ломбарди, фінансові компанії одночасно виступають і кредиторами, і позичальниками, оскільки мають право залучати фінансові ресурси від інших фінансових установ.

На рисунку 1.3 наведено типову схему систематизації та класифікації основних видів кредитів для домогосподарств.

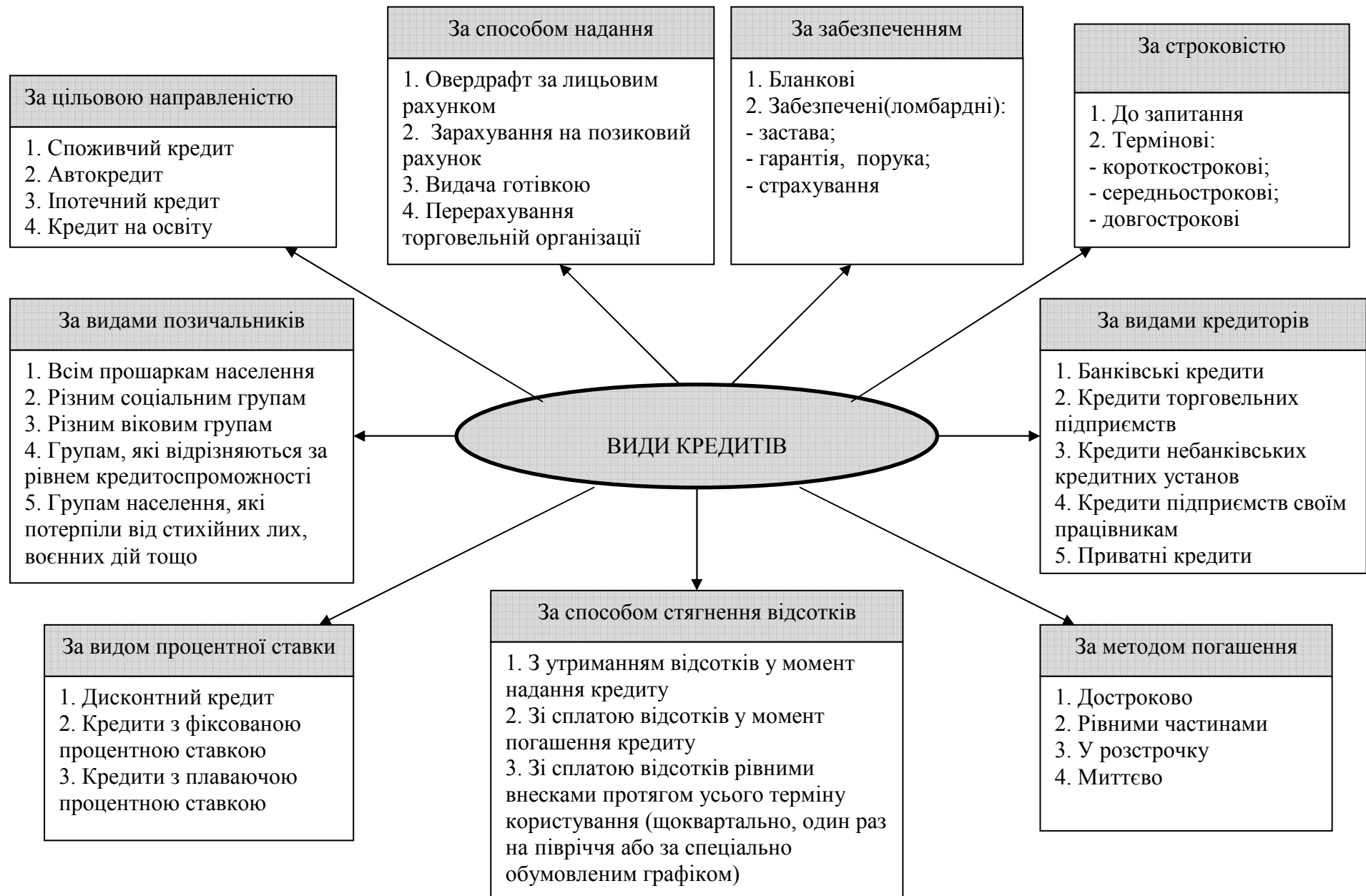

Рисунок 1.3 – Система класифікації видів кредитів [22 , с. 16.]

Варто одразу додати, що така система може бути доповнена новими класифікаційними ознаками і відповідними їм видами позик. Розглянемо зазначені види кредитів більш детально.

1. За категорією позичальника класифікують кредити, що надаються всім верствам населення, певним соціальним групам населення (працюючим, студентам, пенсіонерам, підприємцям, молодим сім'ям, нерезидентам, співпозичальникам, фізичним особам, що працюють в організаціях – клієнтах банку, VIP-клієнтам, фізичним особам, які мають позитивну кредитну історію протягом певного терміну в банку-кредиторі) [4, с. 329].

2. За характером (специфікою) кредитора виділяють кредити, надані:

– підприємством – підприємство надає своїм працівникам кредит без участі фінансової установи;

– банківською установою – кредит надається комерційним банком; відповідно таку позику називають у науковій літературі банківським кредитом;

– небанківською фінансовою установою (парабанківськими фінансовими посередниками) – кредити, що видані іншими фінансовими посередниками, крім банків (кредитними спілками, фінансовими компаніями, ломбардами і т. ін.); до парабанківських посередників також прийнято відносити лізингові, факторингові компанії, кредитні компанії, які активно розвиваються на сьогодні в Україні, однак, окреслені установи відповідно до чинного українського законодавства прийнято відносити до фінансових компаній.

3. За термінами надання виділяють такі позики [22, с. 16.]:

– до запитання – кредити, які надаються фінансовими установами на вимогу клієнта, коли у нього виникає необхідність у позикових коштах; у переважній більшості випадків за таку можливість клієнти сплачують додаткову плату;

– короткострокові – позики терміном до 1 року;

– середньострокові – позики терміном від 1 до 5 років;

- довгострокові – позики понад 5 років;
- безстрокові (онкольні) – позики, які оформлюються без зазначення терміну користування, але повертаються на вимогу кредитора; такі кредити видаються найбільш надійним позичальникам;

- пролонговані – кредити, термін погашення за якими був продовжений через підписання додаткової угоди до кредитного договору між кредитором та позичальником; часто це реалізується через виникнення фінансових труднощів у позичальника з поверненням позики. Пролонгація кредитів у довгостроковій перспективі вигідна у разі виникнення скрутного становища не лише позичальнику, але частково і кредитору, оскільки при підписанні нової угоди підвищується ймовірність виплати кредиту, фінансовій установі не потрібно формувати резерви під таку позику і таким чином через механізми пролонгації, наприклад, комерційний банк може покращити якість власного кредитного портфеля;

- прострочені – кредити, термін погашення за якими минув, але клієнт не виконав взяті на себе зобов'язання щодо сплати. Ця група позик також може бути розподілена на окремі групи залежно від кількості днів прострочення кредитів. У багатьох фінансових установах внутрішніми документами регламентується структура прострочених позик (наприклад, до 30 днів, від 30 до 60 днів, від 60 до 90 днів, від 90 до 120 днів, від 120 до 150 днів, від 150 до 180 днів). Кінцевим висновком по кредиту, який не виплачується досить довго, є віднесення його до категорії безнадійних.

4. Залежно від об'єкта (цілей) кредитування [22, с. 17.]:

- споживчий кредит – видається громадянам на споживчі потреби (надання безготівкових позик на придбання споживчих товарів безпосередньо на торгівельних точках за допомогою представників банку);

- іпотечний кредит – є особливим видом економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна. Кредиторами з іпотеки можуть бути іпотечні банки або спеціальні іпотечні компанії, а також комерційні банки. Позичальниками можуть бути юридичні та фізичні особи,

що є власниками об'єктів іпотеки, або мають поручителів, які надають під заставу об'єкти іпотеки на користь позичальника;

- автокредит – кредит, що видається на придбання автомобільного транспорту [12, с. 312];

- освітній кредит – кредит, що видається на здобуття освіти.

Зазначені види характерні для процесу кредитування фізичних осіб, їх перелік можна продовжити.

5. За видом процентної ставки виділяють такі кредити:

- з фіксованою відсотковою ставкою (характерні для стабільної економіки) – властиві кредитам, які надаються на дуже короткий термін (не більше 2–3 місяців);

- з плаваючою відсотковою ставкою – переважно використовуються за наявності значних темпів інфляції з метою зменшення ризику недоотримання прибутку або уникнення збитків у майбутньому; при цьому в кредитних угодах зазначаються умови зміни розмірів таких відсоткових ставок;

- дисконтні – за такої схеми виплата відсотків здійснюється одразу в момент надання позики, а потім клієнт поступово виплачує саме тіло кредиту протягом встановленого у кредитному договорі періоду.

6. За способом видачі коштів:

- готівкові кредити – які надаються у вигляді готівки, насамперед, фізичним особам;

- безготівкові кредити – за яких кошти перераховуються на відповідні рахунки для сплати товарів або послуг, що купуються або споживаються клієнтом-позичальником.

У такому випадку клієнт отримує кредитну угоду і рахунок перерахування коштів на необхідний рахунок.

Кредитні спілки, ломбарди і кредитні компанії видають переважно позики готівкою у своїх відділеннях. Комерційні банки використовують як готівкові, так і безготівкові кредити. Готівкові надаються завдяки випуску кредитних карток, за якими клієнт може отримати готівку в банкоматах

відповідної банківської установи. Безготівкові кредити реалізуються через перерахування коштів на рахунки позичальників або інших контрагентів за дорученням позичальників.

7. За методами погашення та сплати позики:

– миттєво – однією сумою сплачується тіло кредиту та нараховані відсотки;

– у розстрочку – погашення кредиту відбувається поступово згідно із затвердженою у договорі кредитною схемою;

– достроково – погашення позики відбувається раніше обумовленого в договорі терміну, що дозволяє клієнту зменшити суми нарахованих відсотків (у разі їх нарахування) та залишок тіла кредиту;

– рівними частинами – погашення кредиту відбувається протягом всього періоду кредитування рівними частинами; у таких кредитах на початку процесу кредитування у структурі платежу більшу частку становить оплата відсотків. З поступовим зменшенням тіла кредиту обсяг відсотків до сплати також зменшується, але у структурі платежу зростає частка тіла кредиту.

8. За наявністю застави розрізняють такі кредити:

– заставні (ломбардні) – кредити, які видаються виключно за наявності застави. Довгострокові та середньострокові позики надаються клієнтам під заставу. Наприклад, ломбарди як кредитні установи всі позики надають своїм клієнтам під заставу. Іпотечні та автокредити також здійснюються при наданні застави. У зазначених кредитах заставою виступають самі об'єкти позики – житло та авто, на придбання яких береться кредит;

– бланкові – кредити, які надаються клієнтам без застави. Такі кредити видають банки та кредитні компанії. Відсоток за такими позиками завжди є більшим, оскільки ризик неповернення позик також є суттєвішим для кредитних установ. Готівкові кредити є завжди бланковими, оскільки механізм їх надання не передбачає тривалого етапу оцінювання та врахування застави. Зазначені кредити видаються миттєво за наявності

потреби у клієнтів. Банківські установи можуть надавати овердрафти своїм клієнтам, тобто кредити «до зарплати». Такі позики є бланковими, проте, погашаються одразу надходженням коштів на рахунок клієнта при виплаті йому заробітної плати [3, с. 408].

Як показує досвід система класифікації видів кредитів постійно поповнюється новими типами позик та відповідними ознаками, за якими вони можуть бути виокремлені та розглянуті як окрема група.

Розглянута класифікація найбільш повно відображає все різноманіття видів роздрібного банківського кредитування та може застосовуватися для диверсифікації ризику кредитних вкладень, розробки різноманітних кредитних продуктів, для ефективної організації роздрібного кредитування, а також для розробки диференційованої системи оцінки кредитоспроможності приватних позичальників.

1.3 Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств

Протягом останніх років поведінка українських громадян на фінансових ринках зазнає помітних змін у зв'язку з бурхливим розвитком ринків фінансових інструментів, призначених для приватних осіб: це споживче й іпотечне кредитування, найрізноманітніші карткові послуги, нові, більш доступні з появою фондових магазинів інвестиційні продукти.

Домашнє господарство є окремою економічною одиницею, на діяльність якої впливають безліч соціальних, економічних, політичних, психологічних чинників. Саме тому, кожному домогосподарству притаманна певна фінансова поведінка, яка має за мету ефективне управління фінансовими ресурсами. Кредитна поведінка є однією із складових фінансової поведінки населення. Кредит, з одного боку, є важелем

фінансового механізму, який дозволяє стимулювати споживчу активність громадян, з іншого боку – виступає дієвим інструментом задоволення потреб домогосподарств, що сприяє покращенню рівня життя населення.

Питання кредитної поведінки домогосподарств було предметом дослідження таких зарубіжних та українських вчених: Дорош В. Ю., Іващенко М. В., Кізими Т. О., Кривошеєвої В. В., Леонова В. В., Ломачинської І. А., Пиголенко І. В., Стребкова Д. В., Шаманської О. С., Шевалдіної В. Г. та інших [20, 31, 34, 42, 47, 49, 59, 83, 91, 92].

Д. Стребков визначає кредитну поведінку як діяльність індивіда чи домогосподарства, за якої відбувається запозичення грошових коштів, яке передбачає їх обов'язкове повернення [83, с. 109]. В. В. Кривошеєва вбачає у кредитній поведінці домогосподарств їх дії щодо споживання кредитних послуг [42, с. 119].

Досліджуючи кредитну поведінку домогосподарств, М. Іващенко наголошує на необхідності дотримання основних принципів кредитування: діяльність індивіда у процесі запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності і платності [31, с. 90].

В. В. Леонов під кредитною поведінкою розуміє діяльність із тимчасового залучення чужих грошей для розв'язання своїх фінансових завдань [47, с. 8].

У вітчизняній літературі найбільшого поширення набуло визначення кредитної поведінки запропоноване Т. Кізимою – це «...діяльність, спрямована на залучення тимчасово вільних коштів інших суб'єктів: інституцій фінансового ринку, підприємств, інших домогосподарств на умовах поверненості, строковості та як правило, платності і забезпеченості» [34, с. 24].

Залучення позикових коштів сприяє задоволенню потреб членів домогосподарств. Користуючись кредитними ресурсами домогосподарства отримують можливість задовольнити матеріальні та духовні потреби,

покращити свої побутові та житлові умови, не відкладаючи їх вирішення до моменту накопичення коштів.

Кредитна поведінка домогосподарств визначається мотивами, під якими переважно розуміють внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до дії. Я. В. Крушельницька вказує на взаємозв'язок мотивів із потребами: «...це спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби» [43, с. 228]. Пропонуємо, під мотивами кредитної поведінки домогосподарств розуміти мету залучення кредитних коштів.

Мотивація кредитної поведінки – це певна реакція фізичної особи на певні чинники, що викликають дискомфорт, з метою досягнення стану внутрішньої рівноваги. Мотиваційна модель розглядається як механізм взаємодії низки причинно-спонукальних чинників: потреби, диспозиції, мотиву та стимулу [47, с. 10], де,

- потреба є продуктом наявної ситуації дисбалансу людського існування, виявляється як необхідність у додаткових грошових коштах, викликана дефіцитом фінансових ресурсів;

- диспропорції визначають через соціальні установки та ціннісні орієнтації особистості умови та змістовні стандарти кредитної поведінки. Залежно від наявної ситуації та суб'єктивного досвіду фізичної особи диспозиційні установи відбирають відповідні системі її цінностей способи задоволення потреби;

- мотиви є спонукальною силою, що детермінує вибір щодо звернення за кредитною послугою, що визначається домінуючими ціннісними орієнтаціями у світогляді фізичної особи;

- стимули – це ситуація у відповідному середовищі, певний досвід та наявність деяких зовнішніх факторів, які мають вплив на прийняття відповідного рішення щодо отримання кредиту.

До основних мотивів отримання кредиту домогосподарствами можна віднести: забезпечення життєдіяльності домогосподарства, придбання

дорогих товарів, турбота про підростаюче покоління, забезпечення бажаного рівня життя, організація або розширення власного бізнесу (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Мотиви отримання кредиту домогосподарствами [35].

Одним із мотивів отримання кредиту є покриття дефіциту грошових коштів для щоденного споживання, забезпечення життєдіяльності домогосподарства, тобто, залучення позикових коштів для оплати навчання, туристичних подорожей, відпочинку. Кредитні кошти, залучені для оплати медичних послуг є засобом фінансового захисту від непередбачуваних обставин. Учасниками вище перелічених кредитних відносин переважно є домогосподарства з низькими доходами, або такі, що сподіваються на зростання доходів у майбутньому.

Розширення пропозиції дорогих товарів (побутової і електронної техніки, меблів, автомобілів, нерухомості) також стимулює мотивацію отримання банківського кредиту. У свою чергу, банківські установи для посилення мотивації та активізації кредитної поведінки домогосподарств розробляють спеціальні програми кредитування населення (іпотечне кредитування, автокредитування, споживче кредитування).

Для вітчизняних домогосподарств характерною мотивацією отримання кредиту є піклування батьків про дітей. Турбота проявляється при покритті витрат, пов'язаних із дотриманням звичаїв і традицій (хрестини, весілля), в оплаті освітніх послуг.

Мотивація кредитної поведінки домогосподарств може виходити за межі особистих рішень. Це зумовлено тим, що у суспільстві рівень споживання виступає індикатором якості життя домогосподарств. Порівняння з більш успішними людьми підштовхує до збільшення споживання товарів та послуг. Агресивна реклама заможного життя сприяє створенню нової системи цінностей і змінює структуру потреб – формуються додаткові потреби, які не мають відповідного грошового забезпечення. Це стає причиною того, що люди починають жити в борг. Така мотивація кредитної поведінки домогосподарств виникає через відчуття нестачі як матеріальних благ (меблів, одягу, продуктів харчування, товарів для дому тощо), так і соціальних (туристичні поїздки, страхування та ін.)[42, с. 120].

Ще одним мотивом отримання кредиту є прагнення домогосподарств розпочати або розширити власний бізнес, який буде приносити прибуток у майбутньому. У цьому випадку, кредит є найбільш ефективним способом використання запозичених коштів, оскільки позичальник, отримуючи доходи від бізнесу, матиме змогу повернути кредит та сплатити відсотки. Такі кредитні відносини переважають у самозайнятих домогосподарств: перукарів, фермерів, будівельників тощо.

Крім раціональних мотивів використання споживчого кредиту домогосподарствами для збільшення поточного споживання, ряд економістів

відзначає й ірраціональні мотиви, які викликаються недостатньою силою волі, швидкоплинністю життя і непевністю у завтрашньому дні. На наш погляд, вплив даних факторів не можна недооцінювати, хоч їхнє значення у спонуканні до збільшення споживання за рахунок майбутніх доходів не значне.

Залучення кредиту дає можливість домогосподарствам покращити свої побутові та житлові умови, задовольнити матеріальні та естетичні потреби, не відкладаючи вирішення цих питань до моменту накопичення необхідного обсягу коштів. Разом з тим, використання кредитних коштів супроводжується можливістю виникнення кредитних ризиків. Під терміном «кредитний ризик» розуміють ситуацію, при якій домогосподарство не здатне реалізувати власні мотиви, сплатити боргові зобов'язання та відсотки за кредитом [29, с. 59].

Найпоширенішим з кредитних ризиків домогосподарств є неплатоспроможність позичальників. Враховуючи, що основним джерелом доходів домогосподарств є заробітна плата, в умовах економічної нестабільності існує ризик її втратити. Імовірність погіршення фінансового стану притаманна також громадянам, які здійснюють підприємницьку діяльність і можуть отримати негативні фінансові результати діяльності. Відсутність коштів для сплати відсотків та повернення кредиту призводить до переживань людини, депресивного стану, а іноді і до суїциду.

Недостатній рівень фінансової грамотності населення є ще одним ризиком, що притаманний кредитній поведінці домогосподарств. Даний ризик виникає через недостатню обізнаність позичальника, який не розуміє умови кредитного договору, або взагалі його не читає. Іноді громадяни, які вступають в кредитні відносини, цікавляться лише місячною сумою, обов'язковою до сплати. Результатом такої безпечності є фінансові претензії з боку банківських установ по сплаті як відсотків, так і кредиту, в гіршому випадку позичальники можуть позбутися власного майна.

Ризиковість використання домогосподарствами кредитних коштів може виникати внаслідок приховування інформації банківськими працівниками. Так, умовами кредитного договору може бути передбачена необхідність здійснення позичальником додаткових платежів, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту, як на користь банку (комісія за розрахунково-касове обслуговування при сплаті відсотків чи погашенні кредиту, при отриманні виписки за кредитним рахунком тощо), так і на користь третіх осіб (страхові платежі, платежі за послуги нотаріусів). У момент укладення кредитного договору працівники банку можуть акцентувати увагу позичальника на процентній ставці за користування кредитом і не повідомити про величину ефективної процентної ставки (відсотки за кредитом, комісії, наявність прихованих комісій, методи і база їх нарахування, наявність і вартість супутніх послуг) [54, с. 230].

Банкіри залишають собі простір для цінового маневру. Для цього гравці на ринку автокредитування закладають у своїх договорах право міняти процентну ставку по позиції. Привід — форс-мажорні обставини. Під ними може розумітися все, що завгодно: якщо мова йде про гривневе кредитування, то це може бути стрімке зростання інфляції, при валютному кредитуванні — зміна ставки LIBOR (вартість ресурсу на одній з основних бірж Європи — Лондонської). Самостійно вгадати, як часто банк, стане користуватися своїм правом і підвищувати ціни на авто кредити практично неможливо.

Ще одним ризиком для домогосподарств є кредитоманія. Цей ризик виникає у двох випадках. Перший, коли домогосподарство не маючи фінансової можливості повернути кредит та сплатити відсотки для погашення поточних зобов'язань залучає нові кредити. Борг перед банківськими установами зростає та стає досить проблематичним для повернення. Рішення залучити новий кредит для погашення попереднього не вирішує проблеми заборгованості, а лише погіршує фінансовий стан домогосподарства. В другому випадку, члени домогосподарства беруть

кредити на непотрібні речі для створення ілюзії щастя і заможності. При цьому людина, яка не мотивовано залучає позикові кошти стає фінансово зобов'язаною [35].

Ми вважаємо, що важливими «симптомами» кредитної залежності, яка несе приховані загрози, є відсутність критичного аналізу своїх фінансових можливостей унаслідок простого невміння встояти перед своїм бажанням «жити зараз» і «жити добре» .

До найголовніших причин цієї залежності, на нашу думку, слід віднести:

- намагання виглядати набагато краще за свої фінансові можливості;
- прагнення «жити зараз», не замислюючись про своє майбутнє;
- любов до шопінгу, імпульсивних покупок як засобу підняття настрою;
- невміння прорахувати свої фінансові можливості, управляти доходами та витратами сімейного бюджету;
- втрата роботи, інших джерел доходів, здоров'я;
- емоційна, майже гіпнотична, дія на підсвідомість окремих видів сучасної реклами тощо.

Слід звернути увагу на те, що відносно короткочасні та невеликі за розмірами кредити, так звані мікрокредити для населення, мають чимало особливостей: швидкість розгляду заяви, спрощена схема надання позики, оскільки позичальникові немає необхідності подавати довідки. Найчастіше банки видають позику на підставі підписаного кредитного договору, складеного за пред'явленням паспорта громадянина України. Водночас банки не вимагають у позичальників додаткового забезпечення і поручителів [92, с. 208].

Однак, мікрокредити для населення мають і зворотний бік. Так, варто пам'ятати про те, що ризики, пов'язані зі спрощенням кредитних умов, банк компенсує збільшенням відсоткової ставки, скороченням періоду використання коштів, введенням додаткових комісій та штрафних санкцій. В

результаті споживач отримує позику, розмір переплати по якій може бути значним. Отже, використання мікрокредитів для населення здатне обернутися серйозними витратами, що змушує уважно вивчати умови кредитування та вибирати кредитку програму після попереднього розрахунку платежів.

Мінімізація кредитного ризику забезпечить ефективне використання кредитних ресурсів та сприятиме підвищенню добробуту населення. Саме тому, з метою уникнення ризиків кредитна поведінка домогосподарств має передбачати заходи спрямовані на:

- підвищення фінансової грамотності членів домогосподарств шляхом самоосвіти, участі у просвітницьких заходах, які проводять громадські організації, консалтингові компанії;

- відповідальне ставлення до підписання кредитного договору: вивчення фінансових умов, які пропонують банківські установи; отримання роз'яснень та консультацій спеціалістів з питань кредитування, пересвідчення, що запропонований банком для підписання зміст кредитного договору не містить умов, сутність та значення яких не зрозумілі;

- отримання інформації про ефективну процентну ставку (величину, яка охоплює всі витрати, пов'язані із отриманням та погашенням кредиту);

- здійснення попереднього аналізу доцільності залучення домогосподарством кредитних коштів, а також оцінку власних фінансових можливостей повернення кредиту та сплати відсотків.

Висновки за розділом 1

Незважаючи на широке і різнобічне дослідження змісту кредиту, у вітчизняній економічній літературі відсутня єдність науковців щодо його суті. Враховуючи проведені нами дослідження можемо стверджувати, що

кредит – це високо ризиковані відносини, що виникають з приводу позичання грошових ресурсів на засадах повернення, платності, забезпеченості, строковості та цільового використання на договірних засадах.

Варто зазначити, що кредитування домогосподарств є невід’ємною ланкою фінансової системи, а тому налагодження справ у цій сфері буде сприятиме розвитку економіки України. Сьогодні в Україні більшість населення не може собі дозволити купувати товари за рахунок своїх поточних доходів, тому банки пропонують такий продукт матеріального забезпечення, як споживче кредитування.

Споживчий кредит на практиці представлений великою сукупністю різноманітних видів, які були нами детально класифіковані за різними ознаками. Здійснена класифікація сприятиме кращій розробці кредитними інститутами, торговельними підприємствами кредитних продуктів фізичним особам на споживчі потреби.

Значимість ефективно організованої системи споживчого кредитування важко переоцінити, адже від рівня розвитку саме цієї системи значною мірою залежатиме прогрес в інших сферах народного господарства країни. Водночас потрібно відмітити велике соціально-економічне значення споживчого кредиту у покращенні матеріального й культурного рівня життя населення та добробуту суспільства у цілому.

До чинників, що стримують розвиток споживчого кредитування в Україні можна віднести падіння довіри до банків та зниження платоспроможного попиту з боку населення, високу відсоткову ставку за споживчими кредитами через наявність прихованих комісій, що збільшують вартість кредиту для позичальника, зростання інфляційних та девальваційних очікувань, відсутність дієвих правових механізмів захисту прав кредитора та позичальника.

Отже, споживче кредитування – найпоширеніший вид банківських операцій у розвинених країнах світу. В Україні обсяги споживчого кредитування зменшуються через негативний вплив фінансово - економічної

та політичної кризи, яка зумовлює підвищення кредитних ризиків; зниження купівельної спроможності населення; зменшення довіри до банків; зростання вартості придбання товарів у кредит.

Для підвищення ефективності споживчого кредитування в Україні слід вирішити наступні завдання:

- використовувати комплексні методики оцінки кредитоспроможності позичальника – фізичної особи (це знизить привабливість деяких кредитних програм, проте зменшить кредитний ризик);

- створити та забезпечити функціонування загальнодержавного бюро кредитних історій;

- створити регіональні рейтингові агентства, які б концентрували інформацію про всіх потенційних позичальників;

- використовувати в усіх банківських установах колегіального методу авторизації кредиту, який забезпечує більш детальний контроль за наданням кредитів;

- використовувати заставу як найефективніший вид забезпечення і спосіб мінімізації кредитного ризику, приділяти достатньо уваги питанням попередньої оцінки майна, що приймається у заставу.

Майбутній розвиток споживчого кредитування багато в чому залежить насамперед від стабільності валютного курсу, покращення якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні

Кредитування відіграє важливу роль у задоволенні потреб домогосподарств, а це в свою чергу впливає на економіку країни в цілому. Однак протягом останніх років економічна ситуація в країні суттєво змінилася, це позначилося на стані забезпеченості домогосподарств фінансовими ресурсами, їх кредитоспроможності, що спричинило зменшення попиту на банківські кредити.

Банківське кредитування населення передбачає кредитування для задоволення виключно особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю [83, с. 109].

У таблиці 2.1 наведено динаміку кредитів, наданих домогосподарствам, корпоративному сектору та іншим резидентам.

Таблиця 2.1 – Кредити за 2008-2018 рр. (млрд. грн.) [18]

Роки	Усього кредити	Домогосподарства	% до усього	Корпоративний сектор	% до усього	Інші резиденти	% до усього
2008	734,0	273,8	37,3	460,2	62,7	-	-
2009	723,3	235,3	32,5	482,2	66,7	5,8	0,8
2010	732,8	204,4	27,9	519,6	70,9	8,8	1,2
2011	801,8	196,2	24,5	597,0	74,5	8,6	1,1
2012	815,1	183,1	22,5	626,2	76,8	5,8	0,7
2013	910,8	193,5	21,2	711,3	78,1	6	0,7
2014	1020,7	211,2	20,7	804,9	78,9	4,6	0,5
2015	981,6	174,9	17,8	803,3	81,8	3,4	0,3
2016	998,7	163,3	16,4	834,0	83,5	1,4	0,1
2017	1016,7	174,2	17,1	840,9	82,7	1,6	0,2
2018	1118,6	201,1	18,0	914,6	81,7	2,9	0,3

Дані таблиці 2.1 показують, що найбільший обсяг кредитів домогосподарствам було надано в 2008 році – 273,8 млрд. грн., що склало 37,3 % загальної суми кредитів. Це був так званий «кредитний бум»,

наслідки якого домогосподарства не можуть подолати до сих пір, оскільки, кредити в іноземній валюті видавали за курсом 5 грн. за 1 долар, а на сьогодні цей курс зріс в п'ять разів. Заходи з реструктуризації кредитних боргів дещо поліпшили фінансовий стан позичальників.

Значну увагу, на сьогодні, банки приділяють кредитуванню фізичних осіб, розробляючи все нові кредитні продукти, лібералізуючи ставлення до клієнтів, змінюючи умови кредитування.

Домогосподарства одержують кредити від банків на різні потреби. За даними НБУ найбільші суми кредитів домогосподарства отримали на споживчі потреби [18], що позитивно позначається на економіці України в цілому. Необхідність існування даного виду кредитів зумовлена постійно зростаючими потребами домогосподарств й у деяких випадках тимчасовою відсутністю вільних коштів, які можна використати для їхнього вирішення. Така невідповідність між потребами та наявними засобами для їх задоволення усувається за допомогою залучення споживчих кредитів або продажу продукції у розстрочку. Споживче кредитування вирішує багато проблем, які зумовлені не лише вищезазначеним протиріччям, а й іншими аспектами суспільного життя, пов'язаними зі здійсненням розширеного відтворення, забезпеченням соціально-економічного розвитку країни.

На рисунку 2.1 наведено структуру кредитів, наданих домогосподарствам за цільовим призначенням.

За досліджений період спостерігалось зменшення обсягів кредитування фізичних осіб у розрізі всіх різновидів кредитування. Приводом цього є усвідомлення населенням економічної кризи в країні та непрогнозованості майбутніх доходів, що є джерелом погашення кредитів.

Тільки у 2017-2018рр. можемо спостерігати зростання споживчого кредитування в Україні порівняно з 2015-2016 рр., що є першим проявом стабілізації доходів населення протягом етапу фінансової кризи 2014-2015 рр. Різке зменшення кількості банків, що функціонують в Україні стали другою причиною зменшення обсягів кредитування фізичних осіб і

відповідно спроможності банківської системи задовольнити попит фізичних осіб на кредитні ресурси.

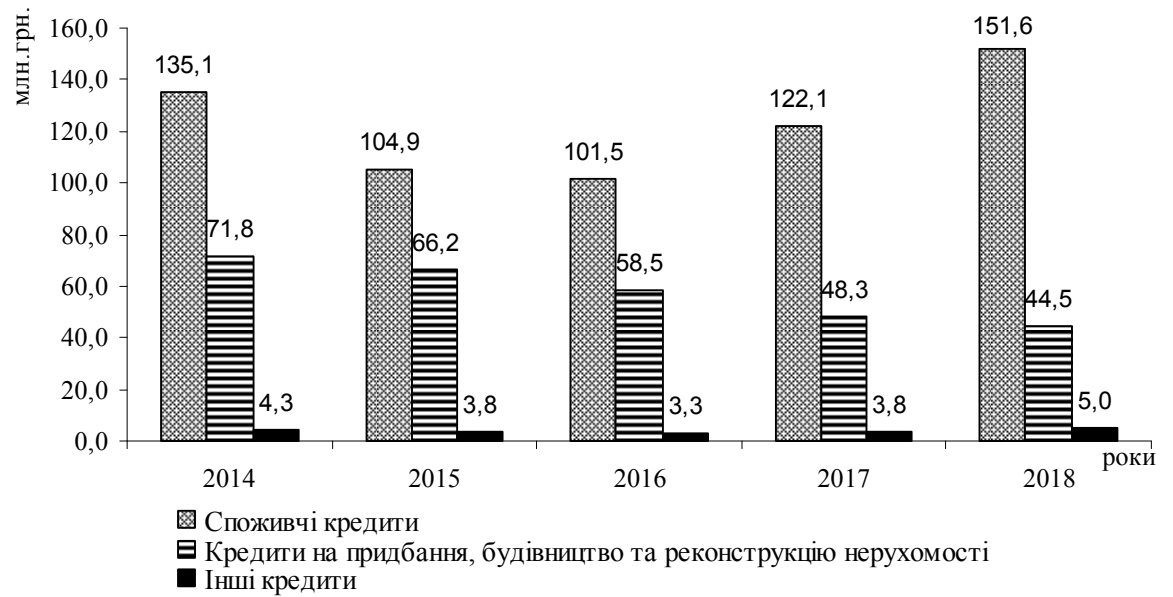

Рисунок 2.1 – Структура кредитів, наданих домогосподарствам за цільовим призначенням за 2014-2018рр. [18]

Для більш наочного висвітлення інформації щодо структури кредитів, наданих домогосподарствам за цільовим спрямуванням, складемо таблицю 2.2.

Таблиця 2.2 – Кредити, надані домогосподарствам за цільовим спрямуванням за 2014-2018рр. [18].

Кредити для домогосподарств	Станом на 01.01.					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7
Споживчі кредити, млрд. грн.	137,3	135,1	104,9	101,5	122,1	151,6
Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, млрд. грн.	51,4	71,8	66,2	58,5	48,3	44,5
Інші кредити, млрд. грн.	4,7	4,3	3,8	3,3	3,8	5,0
Всього кредитів, млрд. грн.	193,5	211,2	174,9	163,3	174,2	201,1
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в т.ч. – Споживчі кредити, %	71,0	64,0	60,0	62,2	70,1	75,4
– Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, %	26,6	34,0	37,8	35,8	27,7	22,1
– Інші кредити, %	2,4	2,0	2,2	2,0	2,2	2,5

Як видно із таблиці 2.2 у 2018 році із загальної суми кредитів, наданих банками домогосподарствам, 75,4% були споживчі кредити. Водночас частка

кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості зменшилася до 22,1% у 2018 році проти 37,8% у 2015 році.

У таблиці 2.3 наведено динаміку та структуру споживчих кредитів домогосподарств за строками надання за 2014-2018 рр.

Таблиця 2.3 – Динаміка та структура споживчих кредитів домогосподарств за строками надання за 2014-2018рр. (млрд. грн.) [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Споживчі кредити всього	сума, млн. грн.	137346	135094	104879	101528	122066	151625
	темп росту, %	109,9	98,4	77,6	96,8	120,2	124,2
В тому числі за строками надання:							
До 1 року	сума, млн. грн.	50872	51769	33293	34255	42614	69734
	темп росту, %	141,8	101,8	64,3	102,9	124,4	163,6
	частка, %	37,0	38,3	31,7	33,7	34,9	46,0
Від 1 року до 5 років	сума, млн. грн.	47555	40928	29537	27850	45227	49171
	темп росту, %	114,1	86,1	72,2	94,3	162,4	108,7
	частка, %	34,6	30,3	28,2	27,4	37,1	32,4
Більше 5 років	сума, млн. грн.	38919	42398	42049	39423	34225	32719
	темп росту, %	82,0	108,9	99,2	93,8	86,8	95,6
	частка, %	28,3	31,4	40,1	38,8	28,0	21,6

Як видно із показників, представлених в таблиці 2.3 виникнення несприятливої економічної ситуації у 2014-2018рр., пов'язаної з воєнними діями на Сході нашої країни, зумовило зниження кредитної активності вітчизняних домогосподарств. У структурі наданих комерційними банками кредитів домогосподарствам переважають короткострокові (32-46%) та середньострокові кредити (28-37%). Через несприятливу зміну умов життя населення під впливом негативної дії зовнішніх факторів, зросла необхідність покриття споживчих потреб домогосподарств через залучення короткострокових кредитів. Частка довгострокових кредитів (більше 5 років) на 01.01.2019 року складала лише 21,6%.

Необхідно відмітити, що найвищі темпи приросту споживчих кредитів домогосподарствам демонструють короткострокові кредити (до 1 року), 63,6% у 2018р. проти 2017р.

Темп приросту споживчих кредитів, виданих банками на термін від одного до п'яти років, відмічаємо в 2013р. та 2017р. (14,1% та 62,4%

відповідно). Частково це пов'язано із інфляційними очікуваннями населення, що викликало хвилю придбання товарів довгострокового вжитку у кредит. Водночас попит домогосподарств на довгострокові споживчі кредити терміном більше п'яти років стабільно зменшувався. Впродовж 2015-2018рр. частка цієї категорії споживчих кредитів скоротилася із 40,1% станом на 01.01.2016р. до 21,6% станом на 01.01.2019р. Це свідчить про негативні ділові очікування домогосподарств щодо оцінки власної кредитоспроможності на майбутнє.

У процесі дослідження виявлено, що населення переважно отримує споживчі кредити для придбання товарів (побутової чи комп'ютерної техніки, меблів тощо). Споживчі кредити впродовж останніх п'яти років склали 60% – 75% [18]. Переважання споживчих кредитів можна пояснити простою процедурою оформлення, яка переважно відбувається в безготівковій формі в закладах торгівлі або у формі овердрафту на кредитну картку. Овердрафт на кредитну картку – одна з форм короткострокового кредитування, що дозволяє позичальникові отримати кредиті користуватися грошима на банківській картці понад залишок коштів, що лімітується (конкретний ліміт визначається розміром кредиту). Такий напрям кредиту не передбачає жорсткого графіка погашення заборгованості в разі зменшення обсягу кредиту, а механізм його револьверності дає можливість клієнтові знову використовувати кредитні кошти, повторно не звертаючись до банку. Крім того, відсотки, які повинен сплатити клієнт, на 2–4 пункти нижчі, порівняно з нецільовими кредитами готівкою.

Проаналізуємо споживче кредитування в розрізі валют, для чого побудуємо за даними НБУ аналітичну таблицю 2.4.

За 2014-2018 рр. найбільших змін зазнала частка кредитування фізичних осіб у національній валюті – за споживчими кредитами вона збільшилася на 11,8% (з 70,9% до 82,7%). Натомість мало місце скорочення часток кредитів фізичним особам у доларах США та євро, що зумовлено, в першу чергу, різкою зміною валютного курсу гривні за аналізований період.

Таблиця 2.4 – Динаміка та структура банківських споживчих кредитів українських домашніх господарств у розрізі валют за 2014-2018 рр. [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Споживчі кредити всього	сума, млн. грн.	137346	135094	104879	101528	122066	151625
	темп росту, %	109,9	98,4	77,6	96,8	120,2	124,2
В тому числі за валютою отримання:							
У гривнях	сума, млн. грн.	108224	95763	66662	64859	93436	125413
	темп росту, %	126,7	88,5	69,6	97,3	144,1	134,2
	частка, %	78,8	70,9	63,6	63,9	76,5	82,7
У доларах США	сума, млн. грн.	27657	37357	36268	34901	26965	24796
	темп росту, %	73,3	135,1	97,1	96,2	77,3	92,0
	частка, %	20,1	27,7	34,6	34,4	22,1	16,4
У євро	сума, млн. грн.	939	1168	1140	1034	901	771
	темп росту, %	79,5	124,4	97,6	90,7	87,1	85,6
	частка, %	0,7	0,9	1,1	1,0	0,7	0,5
В інших валютах	сума, млн. грн.	526	808	809	734	765	644
	темп росту, %	75,6	153,6	100,1	90,7	104,2	84,2
	частка, %	0,4	0,6	0,8	0,7	0,6	0,4

Об'єктивно зростання споживчого кредитування фізичних осіб в іноземній валюті не відбувалося, відбувався перерахунок вже виданих кредитів за новим курсом валют. Тобто можна стверджувати, що обсяги споживчого кредитування фізичних осіб за 2014-2018 рр. зменшувалися у розрізі різних валют кредиту.

Середня сума позики на одну людину в Україні становить приблизно 105 євро, що значно менше від аналогічних показників країн Східної Європи – 790 євро в Польщі, а тим більше Західної Європи – 6058 євро в Німеччині та 9603 євро у Великобританії [18, 38]. За допомогою кредиту громадяни одержують можливість задовольнити назрілі споживчі потреби до того моменту, коли будуть зроблені відповідні грошові нагромадження. Отже, споживчий кредит сприяє вирішенню багатьох соціально-економічних задач, спрямованих на поліпшення матеріального й культурного рівня життя населення.

Дані таблиці 2.5 дають можливість більш характеризувати кредитування витрат на забезпечення капітальних потреб населення банками України.

Таблиця 2.5 – Динаміка та структура банківських кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, залучених домашніми господарствами в Україні за 2014-2018рр. [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, всього	сума, млн. грн.	51447	71803	66169	58549	48268	44458
	темп росту, %	88,1	139,6	92,2	88,5	82,4	92,1
В тому числі за строками отримання:							
До 1 року	сума, млн. грн.	2263	3782	6306	3581	1253	1114
	темп росту, %	145,8	167,1	166,7	56,8	35,0	88,9
	частка, %	4,4	5,3	9,5	6,1	2,6	2,5
Від 1 року до 5 років	сума, млн. грн.	3450	3236	3308	2500	1890	1798
	темп росту, %	91,3	93,8	102,2	75,6	75,6	95,1
	частка, %	6,7	4,5	5,0	4,3	3,9	4,0
Від 5 років до 10 років	сума, млн. грн.	6896	7620	7711	7547	8683	8755
	темп росту, %	74,0	110,5	101,2	97,9	115,1	100,8
	частка, %	13,4	10,6	11,7	12,9	18,0	19,7
Більше 10 років	сума, млн. грн.	38837	57165	48845	44921	36441	32791
	темп росту, %	88,7	147,2	85,4	92,0	81,1	90,0
	частка, %	75,5	79,6	73,8	76,7	75,5	73,8

Дані таблиці 2.5 свідчать, що погіршення платоспроможності вітчизняних домогосподарств обмежило їх фінансові можливості щодо розширення залучення банківських кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. В цілому за період 2014-2018рр. даний вид банківського кредитування населення скоротився на 27345,0 млн. грн., що становить 38,1%. Лише у 2014 році відмічаємо темпи зростання обсягів кредитів, наданих домогосподарствам для операцій з нерухомістю, до 139,6%, що є нетиповим загальній понижувальній динаміці даного виду кредитів. Це пов'язано з особливим період облаштування життя широкого загалу українських сімей, що вимушено залишили свої домівки на Донбасі.

По структурі цих кредитів за термінами надання переважає частка кредитів, що видана на термін довший десяти років. Так, питома вага довгострокових кредитів для домогосподарств на придбання, будівництва та реконструкцію нерухомості впродовж 2014-2018рр. майже стабільно тримається на рівні не нижчому 73%. Переважання цієї групи кредитів

пояснюється істотністю сум капітальних витрат, відшкодувати які за невеликий час досить складно домогосподарствам з огляду на створення постійного навантаження на їх платоспроможність. Тому для реалізації цілей капітального інвестування попитом у домогосподарств користуються довгострокові банківські кредити.

Однак, спостерігається тенденція відносного скорочення частки довгих кредитів банків при одночасному зростанні їх короткострокової частини. Так, станом на 01.01.2016р. частка коротких кредитів, наданих домогосподарствам для здійснення операцій з нерухомістю, зросла до 9,5%, проти 5,3% у попередньому році, то частка довгих кредитів знизилася до 73,8% проти 79,6%. Але найбільше за досліджуваний період зросли кредити на строк від 5 до 10 років як за темпами зростання з 74,0% на 01.01.2014р. до 100,8% на 01.01.2019р., так і за питомою вагою – з 13,4% до 19,7% .

Динаміка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, наданих банками українським домашнім господарствам у розрізі валют наведена в таблиці 2.6.

Впродовж 2014-2018 рр. скорочення кредитування домогосподарств на капітальні інвестиції спостерігається як в частині кредитів у національній валюті так і в іноземній валюті. Найбільш інтенсивне зменшення відбулося в частині кредитів, що видані в доларах США. Це пов'язано у першу чергу із обмеженням видачі доларових кредитів позичальникам, у яких не має офіційного джерела доходів в іноземній валюті, яке почало застосовуватися в межах заходів по відновленню кредитування після фінансової кризи 2008-2009рр.

Дані таблиці підтверджують вказані тенденції. Так, кредити населенню в національній валюті скоротилися в 2018 році лише на 1215,0 млн. грн., або на 10,7% проти 2014 р., натомість кредити у доларах зменшилися на 25205,0 млн. грн., що становить 44,1%, в євро – на 226,0 млн. грн., або на 20,5%, в інших валютах – на 400,0 млн. грн., або на 26,3%.

Таблиця 2.6 – Динаміка та структура банківських кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, залучених українськими домашніми господарствами у розрізі валют за 2014-2018рр. [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, всього	сума, млн. грн.	51447	71803	66169	58549	48268	44458
	темп росту, %	88,1	139,6	92,2	88,5	82,4	92,1
В тому числі за валютою отримання:							
У гривнях	сума, млн. грн.	13685	11310	11001	9718	9634	10095
	темп росту, %	82,6	97,3	88,4	88,3	99,1	104,8
	частка, %	15,8	16,6	17,1	16,6	20,0	22,7
У доларах США	сума, млн. грн.	36040	57873	52203	46516	36418	32368
	темп росту, %	160,6	90,2	85,9	89,1	78,3	88,9
	частка, %	80,6	78,9	78,9	79,4	75,4	72,8
У євро	сума, млн. грн.	736	1102	917	808	966	876
	темп росту, %	149,7	83,2	88,1	88,1	123,3	90,7
	частка, %	1,5	1,4	1,4	1,4	2,0	2,0
В інших валютах	сума, млн. грн.	985	1519	2050	1507	1250	1119
	темп росту, %	154,2	135,0	71,5	73,5	82,9	89,5
	частка, %	2,1	3,1	2,6	2,6	2,6	2,5

Така тенденція обумовлена подорожчанням іноземних валют відносно гривні. Наслідком чого стало підвищення вартості обслуговування існуючих валютних кредитів, що викликало зниження попиту на отримання нових.

Частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості в гривнях зросла до 22,7% у 2018 році проти 16,6% у 2014 році. У той же час частка доларових кредитів зменшилася з 78,9% у 2014 році до 72,8% на кінець 2018 року.

У таблиці 2.7 представлена динаміка та структура інших кредитів, наданих банками домашнім господарствам в Україні.

Таблиця 2.7 – Динаміка та структура інших банківських кредитів, залучених домашніми господарствами в Україні за 2014-2018рр. [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Інші кредити, всього	сума, млн. грн.	4736	4318	3821	3255	3848	5019
	темп росту, %	113,0	91,2	88,5	85,2	118,2	130,4
В тому числі за строками отримання:							
До 1 року	сума, млн. грн.	2042	1469	1080	1043	2027	2440
	темп росту, %	178,3	71,9	73,5	96,6	194,3	120,4
	частка, %	43,1	34,0	28,3	32,0	52,7	48,6
Від 1 року до 5 років	сума, млн. грн.	1992	2020	1771	1393	1436	2253
	темп росту, %	101,8	101,4	87,7	78,7	103,1	156,9
	частка, %	42,1	46,8	46,3	42,8	37,3	44,9
Більше 5 років	сума, млн. грн.	702	828	970	820	385	326
	темп росту, %	64,5	117,9	117,1	84,5	47,0	84,7
	частка, %	14,8	19,2	25,4	25,2	10,0	6,5

Друга фінансова криза 2013-2014рр. вплинула на зниження добробуту населення України, що підтверджується скороченням інших банківських кредитів, виданих домогосподарствам. В цілому за період з 01.01.2014р. по 01.01.2018р. сума інших кредитів, залучених домогосподарствами, зменшилась на 18,8%. Проте у 2018 році року маємо значні темпи приросту сум банківських інших кредитів, залучених домогосподарствами (130,4%), причому у розрізі всіх груп кредитів за строками їх надання. Так, короткострокові банківські кредити (до 1 року), залучені домогосподарствами збільшились за останній рік на 20,4%, але найбільше зросли кредити терміном від одного до п'яти років - на 56,9%. Це результат збільшення доходів громадян через підвищення у 2016-2018рр. зарплат і пенсійного забезпечення, і як наслідок підвищення платоспроможності населення.

Дані таблиці 2.8 відображають структуру інших банківських кредитів, залучених домашніми господарствами в Україні у розрізі валют.

За валютною структурою інші кредити, залучені домогосподарствами, переважають в національній валюті, їх домінуюча частка станом на 01.01.2019р. становить 89,7%.

Таблиця 2.8 – Динаміка та структура інших банківських кредитів, залучених українськими домашніми господарствами у розрізі валют за 2014-2018рр. [18]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Інші кредити, всього	сума, млн. грн.	4736	4318	3821	3255	3848	5019
	темп росту, %	113,0	91,2	88,5	85,2	118,2	130,4
В тому числі за валютою отримання:							
У гривнях	сума, млн. грн.	3772	3003	2389	2132	3216	4504
	темп росту, %	123,1	79,6	79,6	89,2	150,8	141,1
	частка, %	79,6	69,5	62,5	65,5	83,6	89,7
У доларах США	сума, млн. грн.	852	1179	1324	1050	557	427
	темп росту, %	83,9	138,4	112,3	79,3	53,0	76,7
	частка, %	18,0	27,3	34,7	32,3	14,5	8,5
У євро	сума, млн. грн.	104	117	93	64	70	88
	темп росту, %	103,0	112,5	79,5	68,8	109,3	125,7
	частка, %	2,2	2,7	2,4	2,0	1,8	1,8
В інших валютах	сума, млн. грн.	8	18	15	8	5	0
	темп росту, %	88,9	225,0	83,3	53,3	62,5	0
	частка, %	0,2	0,4	0,4	0,2	0,1	0

При цьому в післякризовий період в 2014-2016рр. відмічаємо значне зменшення суми гривневих кредитів на 43,5% в порівнянні з 2013 роком. Водночас динаміка валютних кредитів коливалася, особливо у 2014-2015рр., коли відмічається їх зростання на 38,4% та 12,3, відповідно, і різке падіння в 2017-2018 рр. майже в два рази. Істотне навантаження на поточну платоспроможність домогосподарств України спричинила девальвація гривні. Це обумовило зростання статті «Фінансові витрати» у бюджетах тих домогосподарств, які раніше залучили кредитні ресурси в іноземній валюті. Втім, проблемні валютні кредити банки реструктуризують, що дозволяє підтримати нормальний рівень платоспроможності домогосподарств й не втратити заставне майно.

Іпотечне кредитування робить доступним придбання населенням житла та сприяє підвищенню інвестиційної активності в капітальному будівництві, воно стимулює розвиток будівництва, розширює дохідну базу бюджету, забезпечує створення нових робочих місць та розвиток економіки України. За результатами досліджень науковців, кожна гривня, вкладена у будівництво житла, дає 2,5-3 гривні приросту ВВП [76, с.426].

За даними Української національної іпотечної асоціації до розгортання кризи та гальмування роботи ринку нерухомості біля 70 % операцій купівлі-продажу нерухомості в Україні здійснювалося за допомогою іпотечних кредитів [28]. У кризовий період цей показник знизився до 20 % і до теперішнього часу не зріс.

Головною причиною, що стримує зростання іпотечного кредитування населення, є відсоткова ставка по кредитах, яка тримається на неприпустимо високому рівні. Якщо у 2007 році відсоткові ставки за кредитними програмами знизилися до 14,8 % річних, то у 2017 році досягали 20–25 % річних [76, с. 428]. Такі високі ставки, а також ціни на житло не відповідають платіжним можливостям більшості громадян країни. На сьогоднішній день лише близько 8–10 % українців можуть собі дозволити скористатися іпотечним кредитом.

Розвиток іпотечного кредитування значною мірою підтримувався завдяки програмам співпраці банків з Державною іпотечною установою (ДІУ). Державна іпотечна установа створена державою для допомоги громадянам у придбанні власного житла. За роки діяльності з 2004 року ДІУ рефінансувала понад 8000 кредитів, наданих громадянам на придбання житла.

Співвідношення обсягу іпотечних кредитів до ВВП для країн світу досягає 35-80%, тоді як для України даний показник становить близько 5%.

Останні роки іпотечні кредити надавали такі банки, як: АТ «Ощадбанк» – 13% ринку, АТ «Укресімбанк» – 10%, АКБ «Аркада» – 6%, АКБ «Правексбанк» – 5%, ПАТ КБ «Приватбанк» – 4%, АКБ «Укрсоцбанк» – 3%, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» – 3% та інші [28].

За період 2013-2017 рр. кількість банків в Україні зменшилась на 98, зі 180 до 82 установ, відповідно можливості надання доступної іпотеки значно скоротились. Попри це, станом на 01.01.2019 р. домогосподарствам надано на 9,6% більше іпотечних кредитів ніж за попередній 2017 р. (табл. 2.9)

Таблиця 2.9 – Динаміка та структура банківських іпотечних кредитів, залучених домашнім господарствам в Україні за 2014-2018рр. [18, 81]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Іпотечні кредити, всього	сума, млн. грн.	56270	72156	60215	60265	38601	42308
	темп росту, %	89,1	128,2	83,5	100,1	64,1	109,6
	частка, %	29,1	34,2	34,4	36,9	22,2	21,0
В тому числі за строками отримання:							
До 1 року	сума, млн. грн.	2564	3806	3546	3212	1659	1418
	темп росту, %	88,1	148,4	93,2	90,6	51,7	85,4
	частка, %	4,6	5,3	5,9	5,3	4,3	3,4
Від 1 року до 5 років	сума, млн. грн.	6095	6428	4502	4374	2611	2517
	темп росту, %	73,7	105,5	70,0	97,2	59,7	96,4
	частка, %	10,8	8,9	7,5	7,3	4,3	5,9
Більше 5 років	сума, млн. грн.	47611	61922	52167	52679	34330	38373
	темп росту, %	91,6	130,1	84,2	101,0	51,7	111,8
	частка, %	84,6	85,8	86,6	87,4	88,9	90,7

За результатами аналізу у 2015-2016 рр. спостерігалось лише скорочення темпів приросту обсягів наданих кредитів домогосподарствам, що було зумовлено кризовими явищами в економіці, нестабільним валютним курсом, погіршенням становища банківських установ та рівня доходів громадян. З 2017 р. динаміка кредитування стає позитивною – на 6,6% до 2016 р. або на 10849 млн. грн. Щодо іпотечних кредитів, тенденція аналогічна: період скорочення у 2015-2017 рр., лише у 2018 р. спостерігається зростання на 9,6% до 2017 р. Відповідно до структури іпотечних кредитів, розрахованої у таблиці 2.9 за термінами надання переважають іпотечні кредити строком більше 5 років, які складають 90% у загальній кількості іпотечних кредитів, наданих домогосподарствам за 2014-2018 рр. Кредити до 1 року склали в середньому 5%, від 1 до 5 років – 7%.

За даними таблиці 2.10 проведемо аналіз валютної структури іпотечних кредитів домогосподарств в Україні.

Суттєвою проблемою іпотечного кредитування є те, що надаються вони не тільки в національній, а і в іноземній валюті, що за нестабільності курсу суттєво збільшує вартість кредиту та ризик його неповернення. Перевагою є нижчі ставки, порівняно з гривневими кредитами.

Таблиця 2.10 – Динаміка та структура банківських іпотечних кредитів, залучених українськими домашніми господарствами у розрізі валют за 2014-2018рр. [18, 81]

Показник		Станом на 01 січня					
		2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Іпотечні кредити, всього	сума, млн. грн.	56270	72156	60215	60265	38601	42308
	темپ росту, %	89,1	128,2	83,5	100,1	64,1	109,6
В тому числі за валютою отримання:							
У гривнях	сума, млн. грн.	18641	16167	14884	13263	9901	11681
	темп росту, %	90,2	86,7	92,1	89,1	74,7	118,0
	частка, %	33,1	22,4	24,7	22,0	25,6	27,6
У доларах США	сума, млн. грн.	35691	53311	42797	44267	26931	28881
	темп росту, %	88,2	149,4	80,3	103,4	60,8	107,2
	частка, %	63,4	73,9	71,1	73,5	69,8	68,3
У євро	сума, млн. грн.	854	1204	969	923	868	801
	темп росту, %	85,1	141,0	80,5	95,3	94,0	92,3
	частка, %	1,5	1,7	1,6	1,5	2,3	1,9
В інших валютах	сума, млн. грн.	1084	1474	1566	1813	901	945
	темп росту, %	104,3	136,0	106,2	115,8	49,7	104,9
	частка, %	1,9	2,0	2,6	3,0	2,3	2,2

Як свідчать дані, наведені в таблиці 2.10, у структурі кредитів, наданих домогосподарствам, переважають кредити в доларах. Зокрема, за період 2014-2018 рр. кількість наданих іпотечних кредитів зменшилась на 29848 млн. грн., у т. ч. гривневих кредитів надано на 4486 млн. менше, доларових – на 24430 млн., в євро – на 403 млн., в інших валютах – менше на 529 млн.

У середньому, частка наданих іпотечних кредитів у гривні склала 27,6%, в доларах – 68,3%, в євро – 2%, в інших валютах – 2,2%. До категорії інших валют відносяться злотий, фунт стерлінгів, єна, юань.

Слід зазначити, що надання кредитів в рублях штучно пригнічувалось, починаючи з 2011 р., а кредити в євро не користувались попитом серед домогосподарств через надмірно високі ставки, навіть порівняно з гривневими кредитами. Найбільший за аналізований період обсяг кредитування в гривні припадає на 2013 р. (18641 млн. грн.), після цього обсяги лише зменшувались (до 9901 млн. грн. у 2017 р.), і лише у 2018 р. сума наданих кредитів склала 11681 млн. грн., що вже на 18% більше за показник 2017 р.

З проаналізованих даних можна зробити висновок про початок відродження іпотечного кредитування в Україні, однак, залишається ряд проблем, суттєвих для іпотечного кредитування в Україні: відсутність гарантійних фондів іпотечного страхування, недосконалість правової бази та регулюванні процедур звернення щодо стягнення на предмети іпотеки, недовіра населення до українських банків, низька ефективність ринку житлового будівництва, відсутність спеціалізованих іпотечних банків, досить жорсткі умови надання іпотечних кредитів, високі ставки за кредитами, обмежений платоспроможний попит населення.

Для розвитку іпотечного кредитування необхідно: запровадити однакові механізми оподаткування коштів, що їх вкладають у цінні папери й на банківські депозити; максимально спростити процедури видачі кредитів; врегулювати процедури кредитування в іноземній валюті; забезпечити формування банками підвищених резервів; здійснити заходи, які б відновили довіру населення до ринку житла та сформували попит у цій сфері; знизити відсоткові ставки за кредитами; створити систему мобілізації вільних фінансових ресурсів та пошуку інвесторів.

До основних причин, що стримують розвиток споживчого кредитування в Україні за умов фінансово-економічної та політичної кризи і які можуть негативно позначитись на діяльності та фінансовій стабільності комерційних банків, можна віднести:

По-перше, зростання кредитного ризику, пов'язаного з необ'єктивною оцінкою кредитоспроможності фізичних осіб-позичальників.

По-друге, низький рівень оплати праці в Україні, тобто неможливість повернення багатьма позичальниками суми кредиту і відсотків за ним.

По-третє, вища вартість придбання товарів у кредит, ніж при оплаті готівкою. Нестабільність курсу валют є ще однією проблемою, саме стрімке зростання валют підсилює кризові тенденції, а отже – підвищення ризику неповернення кредитів, отриманих в іноземній валюті.

По-четверте, це недовіра населення до банківських структур.

Крім того негативно позначається присутність тіньової економіки, у практиці кредитного аналізу банки мають враховувати фактор присутності тіньової економіки, що часто не дає змоги об'єктивно оцінити позичальника .

Таким чином, на основі вивчення сучасного стану банківського кредитування домогосподарств в Україні можемо сформулювати пропозиції щодо напрямів удосконалення його механізму:

- по-перше, запровадити диференційовані відсоткові ставки за іпотечними кредитами для здешевлення житлових іпотечних кредитів для населення, вдосконалити систему надання субсидій (щодо першого внеску та відсоткових ставок) молодим сім'ям і соціально незахищеним верствам населення за рахунок бюджетних ресурсів, податкових пільг суб'єктам іпотечного кредитування;

- по-друге, забезпечити проведення обґрунтованої оцінки вартості заставного майна та ціноутворення в системі житлового будівництва, що сприятиме розвитку житлової іпотеки та доступності житла для широких верств населення;

- по-третє, українським банкам з огляду на тенденції на світових валютних ринках доцільно дотримуватись стандартних вимог щодо надання кредитів фізичним особам та стимулювати збільшення гривневого сегмента кредитного ринку.

Отже, розвиток банківського кредитування домогосподарств може позитивно вплинути на активізацію ситуації в інших секторах економіки України, що, в свою чергу, призведе до інвестиційного зростання. Це означає, що удосконалення системи банківського кредитування домогосподарств з метою забезпечення його ефективного розвитку в Україні базується на забезпеченні стабільного зростання добробуту населення.

2.2 Аналіз використання домогосподарствами кредитних послуг небанківських фінансово-кредитних установ

У сучасній економіці важливу роль у спрямуванні коштів від суб'єктів, які їх заощадили, до суб'єктів-позичальників відіграють небанківські кредитні установи – інститути фінансового посередництва. У розвиненому ринковому господарстві шляхом реалізації механізму фінансового посередництва вони вступають у пряму конкуренцію з банками, оскільки здатні надавати своїм клієнтам такі ж самі послуги і забезпечувати при цьому більшу надійність вкладів і вищу якість надання фінансових послуг [53, с. 11; 56, с. 25; 50, с. 17; 57, с. 34].

В Україні друга фінансово-економічна криза в 2013–2014 рр. зупинила розвиток кредитного ринку та обмежила його стимулюючий вплив на макро- та мікроекономічне середовище на етапі переходу від короткострокового споживчого кредитування до довгострокового інвестиційного кредитування. Вплив кризи знову акцентував увагу на короткостроковому споживчому кредитуванні. У цьому напрямі почали розвивати свою діяльність як банки, так і небанківські кредитні установи (далі НБКУ).

У цілому до небанківських кредитних установ (далі НБКУ), що безпосередньо видають кредити населенню, можна віднести такі: кредитні спілки (далі – КС), інші кредитні установи (далі – ІКУ), ломбарди та фінансові компанії (далі – ФК). Крім того, опосередковано населення кредитують лізингодавці й юридичні особи публічного права (далі – ЮОПП): перші надають у лізинг транспортні засоби фізичним особам – підприємцям (ФОП), які можуть використовувати їх як для бізнесу, так і у особистих цілях, другі (переважно Державна іпотечна установа) – рефінансують іпотечні кредити фізичних осіб.

Перераховані НБКУ можна умовно поділити на дві групи за цільовим спрямуванням кредитів: ті, що кредитують на інвестиційні цілі, і ті, що кредитують споживчі потреби. До початку кризи більшу частку ринку становили НБКУ, які кредитували переважно на інвестиційні цілі. До таких НБКУ належать:

Кредитні спілки. Вони близько половини кредитів надавали своїм членам на будівництво, ремонт нерухомості, придбання товарів тривалого використання строком на 1–5 років. Тоді як іншу половину становили короткострокові споживчі кредити на невизначені цілі строком до 1 року. З огляду на особливості діяльності КС, які функціонально подібні банківським кредитним установам, ефективні процентні ставки, під які вони надавали кредити, були не набагато вищими за банківські: в діапазоні 30–50%.

Станом на 31.12.2018р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 358 кредитних спілок та 434 відокремлені підрозділи кредитних спілок [61].

За територіальною ознакою найбільша кількість кредитних спілок зареєстрована в таких областях:

- м. Києві та Київській області – 41 (11,5%);
- Луганській – 31 (8,7%);
- Донецькій – 28 (7,8%);
- Харківській – 22 (6,1%);
- Львівській – 21 (5,9%).

Станом на 31.12.2018р. кредити, надані членам кредитних спілок, становлять 2 018,0 млн. грн. та порівняно з 31.12.2017р. збільшилися на 6,1% (115,7 млн. грн.). Середній розмір кредиту на одного члена кредитної спілки, який має кредит, становить 17,1 тис. грн. (табл. 2.11).

На депозитних рахунках членів кредитних спілок обліковувалось вкладів на загальну суму 1045,7 млн. грн., що більше на 11,6% (108,7 млн. грн.), ніж на кінець 2017 року. Середня сума внесків на депозитні рахунки становить 59,3 тис. грн. [61].

Таблиця 2.11 – Показники кредитування домогосподарств кредитними спілками в Україні за 2014-2018р. [61]

Показники	Станом на 31 грудня				
	2 014р.	2 015р.	2 016р.	2 017р.	2 018р.
Кредити надані членам кредитних спілок (залишок на кінець періоду), млн. грн.	1994,4	1792,7	1799,5	1902,3	2018,0
Темп росту кредитів, наданих членам кредитних спілок, %	84,9	89,9	100,4	105,7	106,1
Кількість членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, (тис. осіб)	186,6	162,2	148,6	134,3	118,2
Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами, наданими членам кредитних спілок (залишок на кінець періоду), млн. грн.	454,0	451,8	368,7	345,8	352,2
Темп росту заборгованості за неповерненими та простроченими кредитами, наданими членам кредитних спілок, %	110,0	99,5	81,6	93,6	101,9
Частка прострочених кредитів, наданих членам кредитних спілок (залишок на кінець періоду), %	22,8	25,2	20,5	18,2	17,5

Станом на 31.12.2018р. кредити, надані членам кредитних спілок, становлять 2018,0 млн. грн. та порівняно з 31.12.2017р. збільшилися на 6,1% (115,7 млн. грн.). Середній розмір кредиту на одного члена кредитної спілки, який має кредит, становить 17,1 тис. грн.

Із загальної кількості кредитних спілок, які подали звітні дані за 2018 рік, 227 кредитних спілок (97,8%) надали кредити членам спілки. Здебільшого у кредитних спілках (46,7%) середній показник по наданих кредитах на одного позичальника від 10,0 до 30,0 тис. грн. Питома вага активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 31,5% (699,3 млн. грн.) [61].

Більше ніж у третини кредитних спілок (83) показник середнього розміру кредиту на 1 позичальника менший 10,0 тис. грн. Частка активів таких кредитних спілок у загальному обсязі активів становить 23,3% (515,9 млн. грн.).

У чотирьох кредитних спілках показник середнього розміру кредиту перевищує 500,0 тис. грн. [61].

Станом на 31.12.2018р. загальна сума заборгованості становить 352,2 млн. грн., що на 6,4 млн. грн. (1,9%) більше, ніж станом на 31.12.2017р. У структурі заборгованості з неповернених і прострочених кредитів переважають неповернені кредити терміном понад 12 місяців, питома вага, яких становить 64,9% (228,6 млн. грн.) (рис. 2.2).

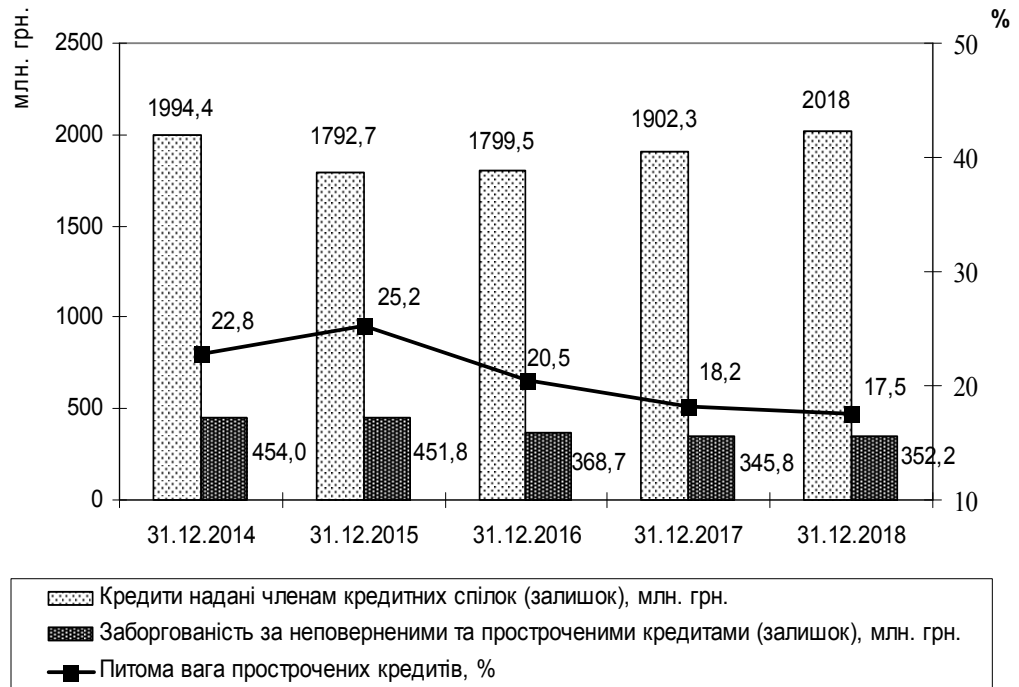

Рисунок 2.2 – Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок [61].

Показник частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі кредитних спілок станом на 31.12.2018р. становить 17,5%, що на 0,7 в.п. менше, ніж станом на 31.12.2017р. і на 5,3 в. п. проти 31.12.2014р.

Найбільший попит мають споживчі кредити – 53,8% від суми кредитів (1083,3 млн. грн.). У складі споживчих кредитів кредити на придбання автотранспорту становлять 2,6% (27,8 млн. грн.); на придбання аудіотехніки, відео та побутової техніки 3,8% (41,9 млн. грн.) та на інші потреби – 93,6% (1013,8 млн. грн.). Друге місце посідають кредити, надані на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна – 20,3% (409,5 млн. грн.). Найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів 3,2% (64,1 млн. грн.) має кредитування ведення фермерських господарств [61].

Лізингодавці. Через загальне скорочення попиту на транспортні засоби та промислове обладнання подібна тенденція спостерігається і у лізингодавців: протягом 2016–2017 рр. їх кредитний портфель скоротився у 2,6 рази, а у 2018 р. дещо збільшився [61].

Юридичні особи публічного права. Дана група представлена переважно Державною іпотечною установою, активи якої у 2018 р. становили 76,1% групи. Діяльність ЮОПП у 2016 р. помітно активізувалася в умовах зростання потреби у рефінансуванні виданих раніше іпотечних кредитів через чергову хвилю девальвації гривні. У цих умовах обсяги активів ЮОПП до кінця 2017 р. зросли у 2,3 рази. Проте вже у 2018 р. вони скоротилися більш як на третину [61].

Таким чином, в умовах кризи у сегменті НБКУ, які надавали кредити на інвестиційні потреби, склалась ситуація подібна до банківського сектору. Водночас протилежні тенденції помітні у сегменті НБКУ, що спеціалізуються на короткостроковому споживчому кредитуванні.

Ломбарди лишаються лідерами даного сегмента за обсягом кредитів. Ринок ломбардних послуг – це система економічних відносин, які виникають з приводу купівлі-продажу специфічного товару «ломбардні послуги» в процесі задоволення суспільних потреб у кредитуванні під заставу рухомого майна. Цей ринок складається в умовах множинності осіб, які потребують позичкових ресурсів.

Ломбардна діяльність в Україні здійснюється на основі Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», «Про заставу» та інших законів України [87, 16, 71, 65].

Основним видом діяльності ломбардів України є надання миттєвих, короткострокових та невеликих за розміром позик під заставу. Раніше це були переважно золоті речі та ювелірні прикраси, а зараз, це дорогоцінні

метали та каміння, побутова техніка та електроніка, мобільні телефони, хутряні вироби, цінні папери, автомобілі та навіть нерухомість [15, с. 314].

У сучасних умовах, відповідно до чинного законодавства України, до фінансових послуг ломбардів належить надання фізичним особам фінансових кредитів за рахунок власних і залучених коштів, а також окремих супутніх послуг. Попит на послуги ломбардів постійно зростає, що сприяє збільшенню кількості даних суб'єктів на ринку. Про це свідчать дані звітів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Станом на 31.12.2018 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 359 ломбарди та 6171 відокремлений підрозділ ломбардів.

Згідно з даними таблиці 2.12 на ринку ломбардних послуг спостерігається зростання загальних обсягів кредитування населення за період 2014-2018рр.

Таблиця 2.12 – Показники кредитування домогосподарств ломбардами в Україні за період 2014-2018рр. [61]

Показник	Станом на 31 грудня				
	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
1	3	4	5	6	6
Сума наданих фінансових кредитів під заставу, млн. грн.	8410,8	12459,7	16718,0	16389,0	16442,3
Темп росту наданих фінансових кредитів під заставу, %	100,5	148,1	134,2	98,0	100,3
Вартість майна, прийнятого в заставу, млн. грн.	10875,5	18446,6	31221,5	44484,1	19926,8
Рівень забезпечення наданих кредитів заставним майном, %	129,3	148,1	186,8	271,4	121,2
Сума погашених фінансових кредитів, млн. грн.	8202,3	12155,3	16414,7	16395,9	16139,7
Темп росту погашених фінансових кредитів, %	98,3	148,2	135,0	99,7	98,4
З них: погашено за рахунок майна, наданого в заставу, млн. грн.	660,0	842,0	1837,4	2081,5	1742,8
Частка кредитів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, %	8,0	6,9	11,2	12,7	10,8
Кількість наданих фінансових кредитів під заставу, тис. один.	10930,1	10600,0	11943,6	12226,3	11749,5
Темп росту кількості наданих фінансових кредитів під заставу, %	90,1	97,0	112,7	102,4	96,1
Кількість договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, тис. один.	1191,5	1164,8	1264,7	1530,8	1155,5
Темп росту кількості договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, %	102,3	97,8	108,6	121,0	75,5

Дані таблиці 2.12 свідчать про незначні коливання загальних обсягів кредитування на ринку ломбардних послуг протягом останніх трьох років. Проте в порівнянні з 2014 роком загальні обсяги кредитування зросли майже вдвічі. Так, у 2018 році сума наданих ломбардами фінансових кредитів під заставу становила 16442,3 млн. грн., що більше в порівнянні з 2014 роком на 8021,5 млн. грн., або на 95,5 %.

Станом на 31.12.2018р. спостерігається збільшення суми наданих фінансових кредитів під заставу, порівняно із попереднім роком на 100,3%. Відсоток погашених кредитів, за рахунок заставного майна, коливається в межах 10-13%. Так, станом на 31.12.2018р. сума погашених фінансових кредитів за рахунок майна, наданого в заставу становила 1742,8 млн. грн., або 10,8% від загальної суми погашених кредитів. Щодо наданих фінансових кредитів під заставу, їх кількість залишається приблизно однаковою впродовж всього аналізованого періоду в межах 11 тис. одиниць. Кількість договорів, погашених за рахунок майна, наданого під заставу, у 2018 році зменшилась на 25,5% проти попереднього року, але залишається на рівні 2014 року.

Основним засобом забезпечення зобов'язань за наданими ломбардом фінансовими кредитами є застava майна. Рівень забезпечення наданих кредитів майном, прийнятим у заставу, має змінний характер і станом на кінець 2018 року становив 121,2%. Порівняно із кінцем 2017 року даний показник зменшився на 150,2 відсоткові пункти.

Середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів за 2018 рік становить 213,3 %, що на 24 відсоткові пункти більше ніж за 2017 рік (189,3%) (рис. 2.3).

Це зумовлено тим, що оскільки в умовах нестабільності економіки, фінансово-економічних криз комерційні банки зменшують свої програми з кредитування населення та малого бізнесу, фізичні особи, втративши доступ до швидких банківських кредитів, вимушені звертатися до послуг ломбардів, які виконують функцію певного соціально-економічного «стабілізатора», тим

самим зменшують соціальну напругу у суспільстві та підвищують платоспроможний попит на товари та послуги.

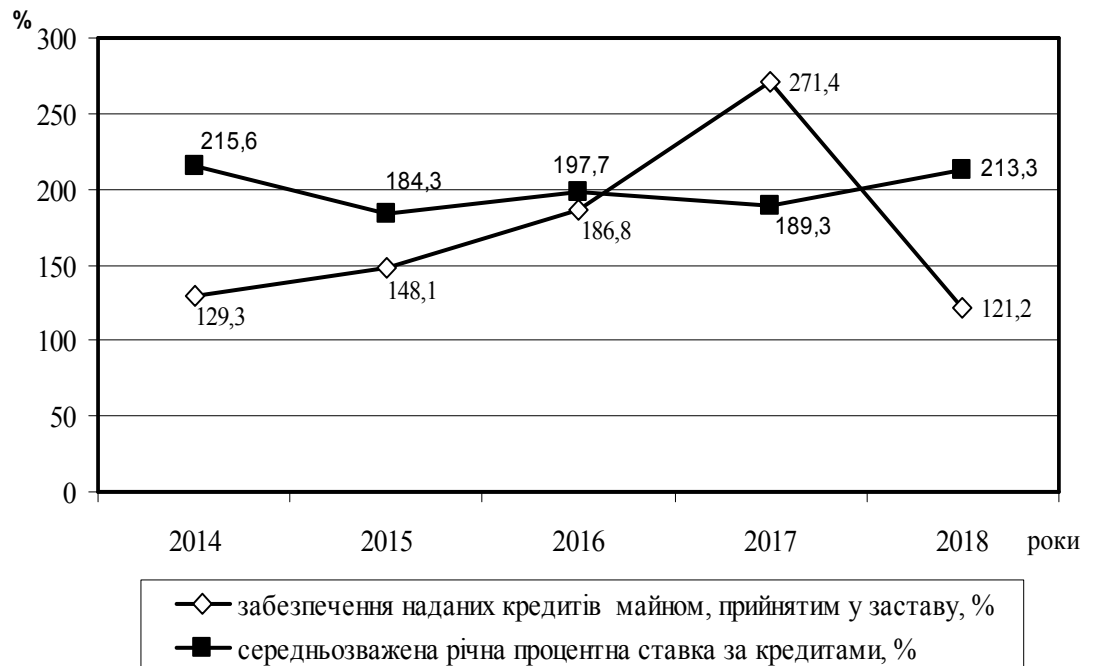

Рисунок 2.3 – Динаміка рівня забезпечення наданих кредитів ломбардами України майном та середньозваженої річної процентної ставки за 2014-2018рр.[61]

Структура наданих ломбардами кредитів за видами застави представлена в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Структура наданих ломбардами кредитів населенню в Україні за видами застави за період 2014-2018рр. [61]

Вид застави	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
Обсяг наданих фінансових кредитів, млн. грн.					
виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння	7101,3	10558,7	13626,4	12771,6	12433,9
побутової техніки	1269,6	1860,5	3034,7	3548,8	3915,8
автомобілів	19,6	23,6	11,0	7,6	12,6
нерухомості	8,0	3,2	10,5	3,0	2,1
іншого майна	12,3	13,7	35,2	58,1	77,9
Всього	8410,8	12459,7	16718,0	16389,0	16443,3
Структура наданих фінансових кредитів, %					
виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння	84,4	84,7	81,5	77,9	75,6
побутової техніки	15,1	14,9	18,2	21,7	23,8
автомобілів	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1
нерухомості	0,10	0,03	0,06	0,02	0,01
іншого майна	0,15	0,11	0,2	0,4	0,5
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

За 2014-2018рр. структура наданих фінансових кредитів у цілому не змінилася. Водночас, при загальному збільшенні обсягів кредитування, дещо змінилась питома вага фінансових кредитів, виданих під вироби з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння (з 84,4% до 75,6%), побутової техніки (з 15,1% до 23,8%).

Ломбарди обирають для застави найбільш ліквідне майно. В обсязі наданих фінансових кредитів за видами застави в 2018 році найбільшу питому вагу займають фінансові кредити під заставу виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння – 75,6% (12433,9 млн. грн.). Порівняно з 31.12.2014р. даний показник зменшився на 10,4% від загального обсягу виданих кредитів.

Фінансові кредити видані під заставу побутової техніки за 2018 рік збільшились на 10,3% (367,0 млн. грн.) порівняно з попереднім роком. Обсяг фінансових кредитів під заставу автомобілів збільшився на 65,8% (5,0 млн. грн.), обсяг фінансових кредитів під заставу нерухомості продемонстрував зменшення в порівняно з 2017 роком на 0,9 млн. грн., або на 30,0% .

Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб – вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів. Ломбарди надають фінансові кредити під заставу, середній розмір яких за 2018 рік становить 1397,7 грн. При досить незначному збільшенні обсягу наданих фінансових кредитів (на 0,3%) за 2017-2018рр., середній розмір кредиту збільшився на 4,2 %

На теперішній час через фінансово-економічні та військово-політичні чинники реальний і фінансовий сектори національної економіки демонструють негативні тенденції розвитку, рівень реальних доходів населення катастрофічно падає. Але в умовах кризи попит на послуги ломбардів продовжує зростати, що є прямим наслідком передусім зниження активності у сфері кредитування фізичних осіб їх основними конкурентами. Населення дуже закредитоване, а на фоні погіршення ситуації в економіці

банки суттєво підвищили вимоги до позичальників, до того ж спостерігаються їх масове банкрутство та вихід із ринку.

Лідерами за темпами зростання в даному сегменті стали фінансові компанії, що у звітності НКРРФП фігурують як інші кредитні установи. Таку реєстрацію мають фірми, що здійснюють короткострокове беззаставне кредитування, так звані «кредити до зарплати». Останнім часом багато представників таких фірм з'явилося біля зупинок громадського транспорту, на вулицях спальних районів та в інших публічних місцях.

Згідно зі статистикою, протягом 2016–2018рр. кількість зареєстрованих інших кредитних установ збільшилась у 1,5 рази, а приріст обсягів виданих кредитів становив 60% щорічно, причому наростаючим темпом. Середньозважена процентна ставка за такими кредитами у 2018р. становила 238,3% [61].

Група фінансових установ, що зареєстровані як фінансові компанії, здійснюють переважно управління активів, факторинг і переказ коштів. Проте у 2017 р. деякі з представників цієї групи істотно наростили і портфель короткострокових кредитів – з 1,5 до 5,5 млрд. Але у 2018 р. обсяги цих кредитів знову скоротилися до 2,3 млрд. [61].

Отже, йдеться про використання коштів (кредитних ресурсів), залучених окремими банками як депозити, подібно до випадку з банком «Михайлівський». Наочно характеристики діяльності НБКУ показано на рисунку 2. 4.

У цілому зростання сектору небанківського кредитного ринку має позитивний вплив, оскільки обмежує монопольне становище банків на фінансовому ринку. У розвинутих країнах на небанківський сектор фінансового ринку припадає значна частка активів, що сприяє і зниженню фінансових ризиків, і більш повному задоволенню фінансових потреб учасників ринку.

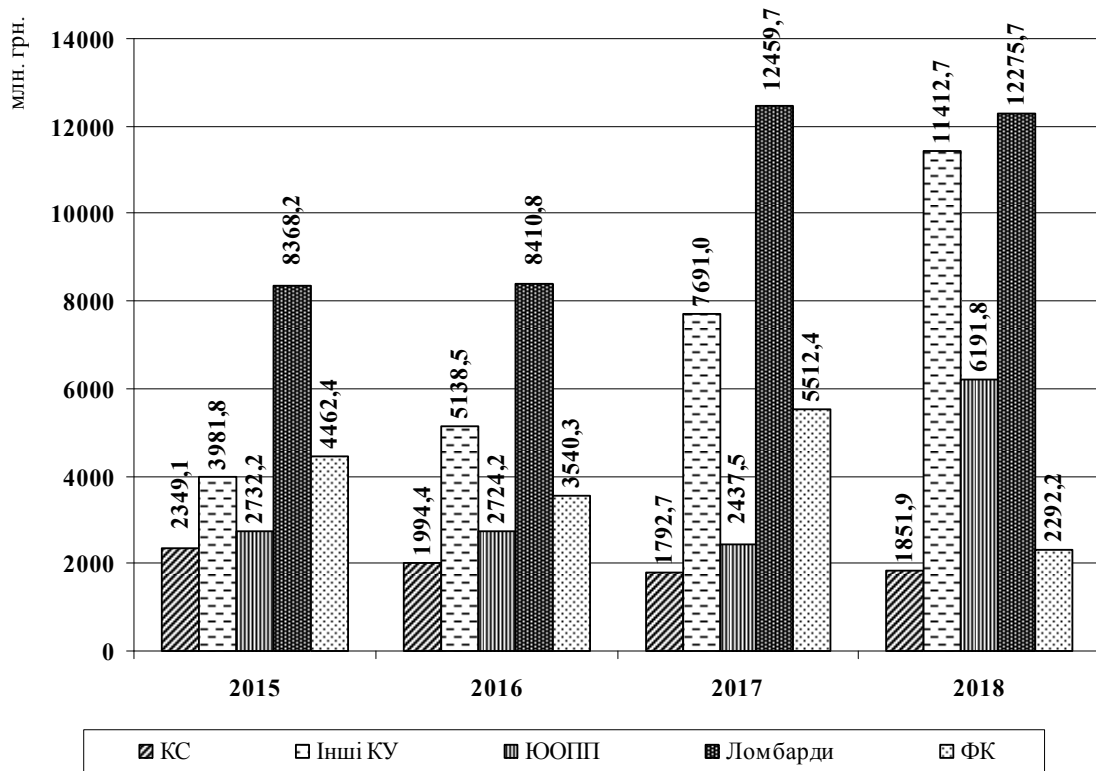

Рисунок 2.4 – Динаміка кредитних портфелів небанківських кредитних установ впродовж 2014-2018рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними НКРРФП [61].

Наявність тенденції перерозподілу частини фінансових ресурсів з БКУ у сектор НБКУ свідчить про формування передумов для переорієнтації вітчизняної моделі кредитного ринку з банкоцентричної на ринкову, в рамках якої небанківські кредитні установи становитимуть більш вагому частку кредитного ринку. Проте дві особливості цього процесу в Україні слід оцінити негативно.

По-перше, поки що в Україні така модель лише обмежено може бути визначена як ринкова, оскільки на даному етапі йдеться лише про активізацію діяльності окремих видів небанківських кредитних установ з невизначеними джерелами фінансових ресурсів, імовірно, отриманими з комерційних банків, що ставить їх у пряму залежність від стану банківського ринку [5, с. 102] і обмежує перспективи диверсифікації кредитного ринку на даному етапі.

По-друге, активізація кредитування НБКУ відбувається в сегменті короткострокових споживчих кредитів під дуже високі процентні ставки. Така ситуація несе ризики потрапляння позичальників у кредитну залежність. Враховуючи чисельність групи населення, що користується послугами ломбардів і фінансових компаній (тільки протягом 2018 р. ломбардами було укладено 8,9 млн. договорів), до даного ризику слід ставитися досить серйозно. Крім того, сьогодні на ринку діє досить багато нелегальних кредиторів.

Слід також звернути увагу на те, що переважну частку споживчих кредитів, які видаються НБКУ, становлять «кредити до зарплати» (їх погашення здійснюється з отриманої заробітної плати). Такі кредити за кордоном відомі як «payday loans». Про небезпеку активізації такого кредитування у країнах з населенням, доходи якого скорочуються, згадується у багатьох сучасних наукових працях і офіційних доповідях міжнародних експертів [95, 96]. Головна загроза від таких кредитів проявляється через непомірно високі процентні ставки за ними та відсутність зростаючих доходів позичальників, щоб ці ставки компенсувати. З огляду на це, позичальник не повертає кредити, а пролонгує їх, потрапляючи до кредитної залежності, та наближається до банкрутства.

Таке кредитування здійснює і негативний вплив на економіку, оскільки замість розширення платоспроможного попиту на ринку навпаки його звужує, відволікаючи значну частку доходів домогосподарств на обслуговування отриманих кредитів [39]. З цих причин у багатьох країнах регулятори докладають зусилля, щоб обмежити максимальний розмір процентних ставок за такими кредитами.

В Україні офіційні ставки за подібними кредитами у 2018 р. в середньому становили 238,3% річних (діапазон від 1% до 732%) [61]. Хоча загальні обсяги таких кредитів в Україні поки що не дуже великі – у небанківській сфері близько 23,7 млрд. грн. (у банківській сфері ставки за картковими та готівковими кредитами помітно менші – 30–50%). Проте

високі темпи зростання такого виду кредитування в Україні (близько 60% на рік), значна кількість угод та надмірні процентні ставки за ними дають підстави говорити про наявні ризики розгортання нового буму споживчого кредитування здатного створити передумови для подальшої боргової кризи.

Однією з головних проблем, що обмежують розвиток інвестиційного кредитування та провокують бум споживчого, є недостатність інституційної інфраструктури та регуляторної бази. Дана проблема призводить до порушення довіри між всіма учасниками кредитної угоди, нівелює переваги заставного кредитування, унеможлиблює диверсифікацію ресурсної бази за строками та валютою і надає актуальності лише простому споживчому кредитуванню, втрати від ризику якого кредитори компенсують високими ставками.

Нинішня нормативно-правова база не відповідає реальним потребам ефективності функціонування розвинутого ринку інвестиційних кредитів. Діяльність суб'єктів окремих сегментів кредитного ринку законодавчо не регламентується. Часто законодавчі акти містять суперечливі положення, які створюють можливості для маніпулювання та ухиляння від виконання взятих на себе зобов'язань і унеможливають використання сучасних фінансових інструментів.

При цьому найактуальнішим питанням, яке потребує законодавчого врегулювання та стосується усіх сегментів кредитного ринку, є захист прав кредиторів і позичальників, оскільки саме ця ланка у кредитних відносинах є найслабшою та найменш законодавчо врегульованою. Переважна більшість наявних на вітчизняному ринку кредиторів припинила свою діяльність через проблеми неможливості повернення боргів, оскільки чинні Закони України («Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про виконавче провадження», «Про заставу» тощо)

не дозволяють кредитору швидко забрати та реалізувати предмет застави [5, с. 103].

Як наслідок, банківське кредитування, особливо іпотечне, що є одним з найважливіших для відновлення промислового зростання країни, практично заморожене. Від цього також потерпають НБКУ, які здійснюють інвестиційне кредитування. Отже, для забезпечення відновлення кредитного ринку права застапоутримувача мають бути захищені шляхом розробки адекватної процедури реалізації заставного майна та її законодавчого закріплення.

Суттєвою перешкодою на шляху до усунення виявлених деформацій є недорозвинутість інституційного середовища та інструментарного забезпечення кредитного ринку України. Через відсутність на ринку інвестиційного кредитування України цілого ряду інститутів та інструментів, покликаних спростити реалізацію кредитних угод і хеджувати пов'язані з ними ризики, його відновлення триватиме тільки до наступного впливу кризових процесів на фінансових ринках.

Отже, під впливом кризи кредитний ринок України прискорив процес деформації: відбулося зростання короткострокового споживчого та обмеження довгострокового інвестиційного кредитування. Найшвидшими темпами короткострокове споживче кредитування фізичних осіб зростає у секторі небанківських кредитних установ: близько 60% на рік протягом останніх трьох років. При цьому кредитування здійснюється в умовах відсутності інституційного забезпечення захисту прав позичальників і під винятково високі проценти. Така тенденція свідчить про можливість виникнення загрози надмірного боргового навантаження на домогосподарства та ризику їх потрапляння у боргову пастку з подальшим банкрутством.

В умовах наявних деформацій кредитного ринку, скорочення банківського кредитного портфеля і водночас великого незадоволеного попиту на кредити стає помітною тенденція до збільшення обсягів кредитів, наданих НБКУ. Наявність даної тенденції свідчить про формування

передумов для переорієнтації вітчизняної моделі кредитного ринку з банкоцентричної на ринкову, в рамках якої НБКУ становитимуть більш вагому частку кредитного ринку. Водночас у короткостроковій перспективі така модель лише обмежено може бути визначена як ринкова, оскільки поки що йдеться тільки про активізацію діяльності окремих видів НБКУ з невизначеними джерелами фінансових ресурсів, ймовірно отриманими з комерційних банків, що ставить їх у пряму залежність від стану банківського ринку і обмежує перспективи диверсифікації кредитного ринку на даному етапі.

Розвиток кредитних відносин в Україні вимагає регуляторно-організаційних заходів з удосконалення інституційної структури ринку. Посилення інституційного забезпечення кредитного ринку потребує удосконалення нормативно-правового регулювання захисту прав учасників кредитних відносин і реалізації заставленого майна, уніфікації та наповнення реєстрів позичальників і застав, розвитку бюро кредитних історій, а також саморегулювальних організацій для покращення інформаційного забезпечення кредитного ринку та поширення на ньому сучасних механізмів і фінансових інструментів.

В умовах скорочення реальних доходів громадян активізувалось споживче кредитування під високі процентні ставки, що охоплює досить значну кількість населення, створює реальні ризики виникнення надмірного боргового навантаження, обмеження платоспроможного попиту в економіці, формування кредитної залежності та подальшого банкрутства чисельної групи домогосподарств. Хоча даний висновок поки що має застережний характер, наявні ознаки існування даної проблеми потребують посилення уваги Уряду, регуляторів і експертів до неї. На даному етапі це вимагає збільшення прозорості сегмента споживчого кредитування населення як БКУ, так і НБКУ, а в подальшому – розгляду можливостей обмеження на законодавчому рівні процентних ставок і граничних показників надання таких видів кредитів.

2.3 Аналіз впливу факторів на розвиток споживчого кредитування в Україні

За останнє десятиріччя кредити банків, надані населенню України, збільшилися у десятки разів. Унаслідок цього зросла роль кредиту у фінансуванні споживчих витрат населення, а відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП досягло рівня розвинених країн.

Розвиток банківського кредитування домогосподарств, спричинений, насамперед, нестабільною економічною ситуацією, яка склалася у країні, адже величина наданих кредитів безпосередньо залежить від доходів населення. Оскільки доходи населення є або малими, або непостійними, споживче кредитування стає тим способом, який допомагає задовольнити всі потреби мешканців нашої країни. На жаль, для деяких людей це єдина можливість, щоб отримати бажану річ.

Банківське кредитування населення піддається впливу значної кількості факторів, що можуть мати лінійний чи нелінійний зв'язок з обсягами кредитів, наданих населенню, який також може бути прямим і оберненим, тобто мати позитивний чи негативний вплив на зміну досліджуваного показника..

Це можна здійснити за допомогою використання кореляційно-регресійного аналізу та побудови макроекономічної динамічної моделі.

Для здійснення моделювання об'єктом було обрано обсяги кредитів, наданих банками України фізичним особам, за період з 2008 по 2018 рік. Межі об'єкта моделювання обумовлені наявною у вільному доступі статистичною інформацією.

Нами було обрано фактори для аналізу взаємозв'язку, а саме: облікова ставка НБУ, відсоткова ставка за банківськими кредитами для населення, доходи і витрати населення, обсяги депозитів, залучених банками від домашніх господарств, офіційний курс долара США, рівень інфляції, що

представлений індексом споживчих цін, середня заробітна плата та рівень безробіття.

Для оцінки ймовірного зв'язку розвитку споживчого кредиту в Україні з основними макроекономічними показниками проведемо кореляційний аналіз залежності між середньою заробітною платою в Україні та обсягом наданих споживчих кредитів (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Аналіз залежності між середньою заробітною платою в Україні та обсягом наданих споживчих кредитів

Роки	Середня заробітна плата в Україні, грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2008	1806	280 490
2009	1906	241 249
2010	2239	209 538
2011	2633	201 224
2012	3026	187 629
2013	3265	193 529
2014	3480	211 215
2015	4195	174 869
2016	4797	163 333
2017	7105	174 182
2018	8867	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,291629	

Джерело: складено за даними [18, 24]

Отже, коефіцієнт кореляції 0,291629 свідчить про слабкий зв'язок між середньою заробітною платою та обсягом наданих споживчих кредитів.

Виходячи з класичної школи економіки, за зростання заробітної плати, тобто доходу населення, обсяг кредитування повинен зменшуватися, оскільки відсутня необхідність витратити кошти на послуги банку, коли є наявні вільні кошти для придбання споживчого товару чи послуги для задоволення власних потреб.

Ще одним чинником, який має значний вплив на банківське кредитування населення, є інфляція, що вимірюється індексом споживчих цін.

Проведемо розрахунок залежності між рівнем інфляції та обсягом кредитування населення (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Аналіз залежності між рівнем інфляції та обсягом наданих споживчих кредитів населенню

Роки	Рівень інфляції (споживчих цін) в середньому по Україні, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2008	22,3	280 490
2009	12,3	241 249
2010	9,1	209 538
2011	4,6	201 224
2012	-0,2	187 629
2013	0,5	193 529
2014	24,9	211 215
2015	43,3	174 869
2016	12,4	163 333
2017	13,7	174 182
2018	9,8	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,0655	

Джерело: складено за даними [18, 25]

Отже, аналізуючи даний показник коефіцієнта кореляції, можна зробити висновок про відсутність будь-якого зв'язку між рівнем споживчих цін та виданими кредитами.

З теоретичного боку зі зростанням інфляції обсяг кредитування повинен збільшуватися, оскільки населення, сподіваючись на підняття цін, активніше купує предмети вжитку, а за відсутності власних коштів бере їх у кредит. Також за високого рівня інфляції кредитування повинно зростати, оскільки з настанням строку погашення кредиту вартість грошей зменшиться на рівень інфляції, тобто позичальник повертатиме гроші за меншою реальною вартістю. Проте зростання інфляції може збільшувати обсяг наданих кредитів, оскільки відбувається зростання споживчих цін, у тому числі на товари, які виступають об'єктом споживчого кредитування.

У зв'язку з описаним явищем, а також недостатністю доходів населення купити товар за поточними цінами фізичні особи звертаються до фінансових установ для оформлення споживчого кредиту.

Проведемо кореляційний аналіз між обсягом сукупних споживчих витрат домогосподарств та обсягом споживчого кредитування (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 – Аналіз залежності між обсягом сукупних споживчих витрат домогосподарств та обсягом наданих споживчих кредитів

Роки	Сукупні споживчі витрати, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.	Частка споживчих витрат, здійснених за допомогою споживчих кредитів, %
2008	793630	280 490	35,3
2009	813909	241 249	29,6
2010	939308	209 538	22,3
2011	1143630	201 224	17,6
2012	1310584	187 629	14,3
2013	1432467	193 529	13,5
2014	1485988	211 215	14,2
2015	1740943	174 869	10,0
2016	2038740	163 333	8,0
2017	2621444	174 182	6,6
2018	3202747	201102	6,3
Коефіцієнт кореляції	-0,6345		

Джерело: складено за даними [18, 72]

Отже, відповідно до кореляційного аналізу, зробимо висновок про те, що існує обернена тісна залежність між сукупними витратами домогосподарств та обсягом споживчого кредитування. Це пояснюється тим, що за вимушеного зростання обсягів витрат, у тому числі й за рахунок зростання споживчих цін, населення України намагається здійснити покупку товару чи послуги за рахунок власних коштів. Цей процес суперечить класичним положенням в економіці.

Також проаналізуємо частку витрат, що були здійснені за рахунок споживчого кредитування.

Найбільша частка споживчих кредитів (35,3%) у сукупних витратах спостерігалася у 2008 р. У цей період відбулося поживлення економіки після кризи, а також населення захотіло компенсувати недоотримані споживчі товари та послуги, у тому числі за рахунок кредитування. У 2016 році показник становить 8%. Зменшення показника пояснюється тим, що на 18,3% збільшилися сукупні витрати домогосподарств (переважно за рахунок знецінення гривні) та на 17,5% зменшився обсяг кредитування у зв'язку з

кризою банківського сектору 2015–2016 рр. У цей період банки видавали кредити тим позичальникам, у платоспроможності яких були впевнені.

Наступний фактор – рівень доходів населення, що істотно впливає на кредитоспроможність населення та рішення банку щодо можливості кредитування кожного окремого позичальника. Більші доходи дають можливість отримати більшу суму кредиту. Задовольнити потребу у кредиті на придбання нерухомості чи автомобіля мають можливість лише фізичні особи з достатнім рівнем доходів для здійснення виплат за кредитом. Отже, завдяки збільшенню доходів населення зростає платоспроможність і таким чином розширюється коло потенційних позичальників. Проведемо кореляційний аналіз між обсягом сукупних доходів домогосподарств та обсягом споживчого кредитування (табл. 2.17).

Таблиця 2.17 – Аналіз обсягу сукупних доходів домогосподарств та обсягу споживчого кредитування

Роки	Сукупні доходи, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
1	2	3
2008	845641	280 490
2009	894286	241 249
2010	1101175	209 538
2011	1266753	201 224
2012	1457864	187 629
2013	1548733	193 529
2014	1516768	211 215
2015	1772016	174 869
2016	2051331	163 333
2017	2652082	174 182
2018	3219518	201102
Коефіцієнт кореляції	0,3633	

Джерело: складено за даними [18,72]

Отже, між обсягом сукупних доходів та обсягом кредитування спостерігається слабкий прямий зв'язок. Це можна пояснити тим, що за зростання доходу населення кредитування поживається у зв'язку зі зростанням платоспроможності позичальника. У класичній школі економіки розглядають обернену залежність між факторами, що проаналізовані в таблиці. Частково цей парадокс можна описати тим, що фінансово грамотна

частина населення оформляє кредитні картки, користується банківським овердрафтом для споживчих цілей, а кошти, які мали б бути витрачені, розміщують на депозит, цим саме отримуючи дохід. Погашення кредитної карти в пільговий період дає змогу не платити банку комісійних та процентних доходів.

Проведемо аналіз залежності обсягу кредитування від облікової ставки НБУ. Облікова ставка НБУ призначена для регулювання обсягів виданих кредитів за рахунок зміни їх вартості.

Таблиця 2.18 – Аналіз залежності розміру середньозваженої облікової ставки та обсягу споживчого кредитування

Роки	Середньозважена облікова ставка НБУ, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2008	12,0	280 490
2009	10,3	241 249
2010	7,8	209 538
2011	7,8	201 224
2012	7,6	187 629
2013	6,5	193 529
2014	14,0	211 215
2015	22,0	174 869
2016	14,0	163 333
2017	14,5	174 182
2018	18,0	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,3633	

Джерело: складено за даними [18]

Отже, коефіцієнт кореляції 0,0456 свідчить про відсутність будь-якого зв'язку між обліковою ставкою і рівнем споживчого кредитування. Теорія економіки стверджує, що між обліковою ставкою центрального банку й обсягом кредитування повинна існувати пряма залежність, оскільки комерційним банкам забороняється видавати кредити під процент, який нижчий за облікову ставку НБУ. В Україні ця залежність відсутня, тому що ставки за кредит значно вищі, ніж облікова ставка НБУ.

Для регулювання обсягів кредитування саме цим інструментом НБУ необхідно підняти облікову ставку, проте цей хід підвищить вартість кредитів НБУ для комерційних банків, що негативно відобразиться на їх

ліквідності, що здійснював центральний банк протягом досліджуваного періоду.

Проведемо аналіз зв'язку між середніми ставками по кредитах для населення та обсягами їх видачі. Зміна відсоткової ставки за кредитами, наданими банками фізичним особам, є одним із цінових методів конкуренції, що використовується комерційними банками для залучення клієнтів при кредитуванні. Підвищення відсоткових ставок означає зростання вартості кредиту, що є позитивним для банку, проте може бути стримувальним фактором для позичальника. Розмір відсоткової ставки впливає на кредитоспроможність позичальника та відповідно на рішення банку щодо кредитування клієнта чи відмови у наданні йому коштів.

Таблиця 2.19 – Аналіз впливу розміру ставки за кредит на обсяг споживчого кредитування

Роки	Середньозважена ставка за кредит, %	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
1	2	3
2008	18,7	280 490
2009	22,3	241 249
2010	25,2	209 538
2011	26,5	201 224
2012	27,4	187 629
2013	27,3	193 529
2014	26,8	211 215
2015	28,1	174 869
2016	30,6	163 333
2017	29,1	174 182
2018	30,4	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,3557	

Джерело: складено за даними [18]

Отже, між досліджуваними факторами існує помірний зв'язок, проте недостатньо щільний, що свідчить про незначну залежність.

Класична школа економіки стверджує, що за зростання ціни на товар (у даному разі на кредит) відбувається зменшення обсягу продаж (в нашому випадку надання позик). Населення не бажає отримати дорогу позику, і водночас банк для захисту власних інтересів не може надавати

кредити по занижених ставках, оскільки це може знизити прибутковість активних операцій, які формують фінансовий результат комерційних банків.

Наприклад, у країнах Європи коефіцієнт кореляції між ставками та обсягами кредиту становить 0,85, що означає високий рівень розвитку ринкової економіки, оскільки обсяг наданих кредитів прямолінійно залежить від їх ціни.

Основною проблемою споживчого кредитування є завищені ставки за кредит. Причому під час надання позики банки стягують із позичальника комісійну винагороду, що істотно збільшує вартість самого кредиту.

Перевіримо наявність залежності між обсягом залучених депозитів фізичних осіб та обсягами споживчих кредитів.

Таблиця 2.20 – Аналіз впливу обсягу залучених депозитів фізичних осіб на обсяг споживчого кредитування

Роки	Обсяг залучених депозитів фізичних осіб, млн. грн.	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
1	2	3
2008	217 860	280 490
2009	214 098	241 249
2010	275 093	209 538
2011	310 390	201 224
2012	369 264	187 629
2013	441 951	193 529
2014	418 135	211 215
2015	410 895	174 869
2016	444 676	163 333
2017	495 313	174 182
2018	530 250	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,3707	

Джерело: складено за даними [18]

Отже, між обсягом залучених депозитів фізичних осіб та обсягом наданих споживчих кредитів спостерігається пряма слабка залежність. Це пов'язано з тим, що за рахунок депозитів фізичних осіб на 60–65% формується залучений капітал банківської системи, з якого потім здійснюються активні операції, у тому числі споживче кредитування.

Причому за зростанням заощаджень відбувається зменшення обсягів кредитування, якщо аналізувати дану залежність на рівні одного суб'єкта.

Значне перевищення обсягів наданих позик над залученими коштами спричинило зростання вартості активних операцій, оскільки виникла необхідність сплати процентів за депозитні операції, ставка за якими зростала протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.21 – Аналіз впливу курсу долара США по відношенню до гривні на обсяг споживчого кредитування населення

Роки	Курс долара США (грн. за 100 дол. США)	Обсяг наданих споживчих кредитів (залишок на кінець року), млн. грн.
2008	527	280 490
2009	779	241 249
2010	793	209 538
2011	797	201 224
2012	799	187 629
2013	799	193 529
2014	1189	211 215
2015	2184	174 869
2016	2555	163 333
2017	2660	174 182
2018	2768	201 102
Коефіцієнт кореляції	0,014	

Джерело: складено за даними [18]

Отже, між курсом національної валюти та обсягом наданих споживчих кредитів немає залежності, про що свідчить коефіцієнт кореляції 0,014. Курс валют може вплинути на обсяг кредитування в частині зростання вартості майна, що купується за рахунок споживчого кредиту.

Водночас населення у зв'язку зі зростанням вартості споживчих товарів відмовляється від купівлі товарів, оскільки сподівається на зменшення ціни, а також на зростання доходу.

Проте девальвація гривні відбувалася тричі протягом 2008–2018 рр., тому курс гривні може «обвалитися» у будь-який період. На нашу думку, не потрібно оформляти кредити в іноземній валюті задля підтримки курсу гривні, а також для уникнення можливості неплатоспроможності у зв'язку зі зростанням курсу іноземної валюти по відношенню до національної.

Можливість реструктуризації позики надають не всі комерційні банки, тому це вважаємо основним фактором вибору банку для отримання кредиту в іноземній валюті, особливо на середні та довгі строки.

Проведемо завершальний аналіз щодо кредитування та залучення коштів (всього по Україні, у тому числі юридичні та фізичні особи).

Таблиця 2.22 – Аналіз залучених депозитів в Україні та обсягів наданих кредитів комерційними банками

Роки	Обсяг залучених депозитів, усього, млн. грн.	Обсяг наданих кредитів, усього, млн. грн.
2008	336048	443 665
2009	308894	462 215
2010	391198	500 961
2011	463510	575 545
2012	542583	605 425
2013	637111	691 903
2014	636859	778 841
2015	720705	787 795
2016	807065	822 114
2017	810600	829 932
2018	872753	859740
Коефіцієнт кореляції	0,9711	

Джерело: складено за даними [18]

Отже, існує тісний зв'язок між досліджуваними показниками. Це дає змогу зробити висновок про те, що обсяг залучених депозитів – основний фактор, від якого залежить аналізований обсяг кредитування.

Отже, провівши кореляційний аналіз між макроекономічними показниками та обсягами споживчого кредитування ми не знайшли фактор, який істотно впливає на обсяги споживчого кредитування. Всі економічні закони, що стосуються споживчого кредитування, в Україні практично не діють. Проте якщо аналізувати обсяги кредитування всього, у т. ч. й юридичних осіб, то тут існує зв'язок зі ставкою за кредит, рівнем середньої заробітної плати в Україні, тісний зв'язок з обліковою ставкою НБУ. Це відбулося за рахунок динамічного розвитку кредитних операцій, тобто протягом 2008–2018 рр. їхній обсяг поступово зростає. Це створює парадокс споживчого кредитування в Україні. Обсяг видачі споживчих кредитів

залежить виключно від бажання придбати будь-який товар, часто на який і відсутні кошти, у тому числі й на основі моди та інших суб'єктивних переконань. Споживчий кредит має велике соціально-економічне значення для розвитку країн, проте ступінь і характер його впливу залежні від рівня розвитку економіки і суспільства. Він чинить на економіку позитивний і негативний вплив, характер якого суттєво змінюється залежно від фази економічного циклу. Основними пов'язаними макроекономічними показниками його впливу є споживчі витрати, обсяги ВВП, інфляція та імпорт. За результатом аналізу змін цих макроекономічних показників і показників розвитку споживчого кредиту в Україні доведено, що його значення зросло з поширенням фінансової глобалізації. Це зумовлює необхідність підвищення ролі споживчого кредиту в розвитку країни, оптимізації його впливу на економіку й соціальну сферу в перспективі.

Висновки за розділом 2

Протягом 2014–2018 рр. кредитування банківськими установами фізичних осіб було нерівномірним. Якщо в період 2007-2008 рр. кредитування переживало справжній бум розвитку: за цей період ринок виріс більш ніж в 5 разів. Зросла і значущість кредитів населення для банківського сектора і економіки країни – частка кредитів населенню в активах банківської системи виросла в 3 рази, а співвідношення роздрібних кредитів і ВВП – майже в 4 рази. То з 2009 року розпочався спад банківського кредитування фізичних осіб.

У 2013–2014 роках ситуація у сфері банківського споживчого кредитування в Україні починала поступово відновлюватися. Проте у 2015–2016 рр. знову спостерігається поступове зменшення обсягів банківського кредитного портфеля фізичних осіб.

Станом на 1 січня 2019р. загальна сума портфеля банківських кредитів, виданих фізичним особам, становила близько 201,1 млрд. грн. При зіставленні його з ВВП за 2018 рік, отримуємо індикатор на рівні 5,65%. Це досить невисоке значення показника говорить про наявність ніші для подальшого розвитку роздрібного кредитування, тоді як у європейських країнах він часто перевищує 20%, а іноді і 50%.

За результатами проведеного аналізу сучасного стану розвитку споживчого кредиту з'ясовано низку чинників, що гальмують його розвиток в Україні:

- фінансово-економічна та політична нестабільність;
- підвищення рівня інфляції та зниження реальних доходів і рівня життя населення (низький рівень заробітної плати спричиняє неможливість повернення багатьма позичальниками кредиту і відсотків за ним);
- нестабільність курсу валют, їх стрімке зростання, а отже, підвищення ризику неповернення кредитів, отриманих в іноземній валюті;
- недосконале законодавство у сфері кредитування фізичних осіб;
- нерозвиненість інфраструктури кредитного ринку, недовіра населення до вітчизняної банківської системи;
- зростання кредитного ризику, пов'язаного з необ'єктивною оцінкою кредитоспроможності фізичних осіб-позичальників. Домогосподарства приймають на себе значний валютний ризик за кредитними операціями. Більше половини всіх банківських кредитів домогосподарств – це кредити в іноземній валюті (30,3%), з них домінуюча частина (94,3%) в доларах США, що створює валютну залежність домогосподарств, яка неминуче потягне за собою зростання витрат домогосподарств й може створити загрозу їх фінансовій спроможності в цілому.

Тому подальший розвиток кредитування фізичних осіб в Україні має бути спрямований на здешевлення споживчих кредитів шляхом прив'язки відсоткової ставки за ними до облікової ставки НБУ; комплексний підхід до оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників із застосуванням скоринг-системи, що спростить процедуру отримання

споживчого кредиту; забезпечення функціонування всеукраїнського бюро кредитних історій, у якому мають бути сконцентровані дані про усіх потенційних позичальників; активне використання маркетингових технологій для забезпечення зростання обсягів споживчого кредитування, створення нових кредитних продуктів для фізичних осіб

Крім банківських кредитів, населення досить активно користується кредитними послугами небанківських фінансово-кредитних установ, які конкурують за окремими характеристиками: швидкість отримання кредиту, простіша процедура оформлення кредиту, вища лояльність до позичальника.

Основними тенденціями у сфері використання вітчизняними домогосподарствами кредитних послуг небанківських фінансово-кредитних установ є:

- зростання попиту у населення на кредити ломбардів, що пов'язано зі зниженням рівня добробуту життя;

- обмеження кредитування домогосподарств кредитними спілками, що обумовлено, з одного боку, бажанням останніх знизити загальний рівень кредитного ризику своїх портфелів, а з іншого – зниженням довіри населення до даного виду фінансових посередників, адже отримання кредитів передбачає входження до складу членів кредитної спілки.

На підставі проведеного аналізу розвитку кредитування домогосподарств в Україні доходимо висновку, що споживчий кредит має велике соціально-економічне значення для розвитку країни. Він чинить на економіку як позитивний, так і негативний вплив, характер якого суттєво змінюється залежно від фази економічного циклу. Сьогодні в Україні обсяги споживчого кредитування скорочуються через негативний вплив фінансово-економічної та політичної кризи, яка зумовлює підвищення кредитних ризиків, зниження купівельної спроможності населення, зниження довіри до банків. Отже, з урахуванням високого рівня ризику, який притаманний споживчому кредиту, та складної економічної ситуації в Україні найближчим часом поживлення ринку споживчого кредитування може не відбутися.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

3.1 Економіко-математичне моделювання впливу банківського кредитування населення на забезпечення сталого економічного розвитку України

Економічний розвиток країни виступає важливою передумовою для успішної конкурентної боротьби в глобальному економічному середовищі, а також слугує основою для економічного зростання. Питання забезпечення сталого розвитку стоїть на порядку денному більшості країн світу.

В Україні також розпочалася робота зі встановлення цілей сталого розвитку (ЦСР) на 2016 – 2030 роки. [88]. Необхідно зауважити, що кожна із поставлених цілей передбачає ряд завдань, на виконання окремих з яких безпосередньо впливає банківське кредитування населення, вибір банками пріоритетних напрямків у даному сегменті бізнесу.

Розвиток банківських програм кредитування населення на отримання освіти виступає одним із шляхів виконання таких завдань як «До 2030 року забезпечити для всіх рівний доступ до недорогої та якісної професійно - технічної та вищої освіти», «До 2030 року істотно збільшити число людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно - технічними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю», а також «До 2030 року суттєво скоротити частку молоді, яка не працює, не вчиться і не набуває професійних навичок» [88]. В даний час програми освітнього кредитування в Україні не досить поширені на відміну від зарубіжної банківської практики. Кредитування навчання пов'язане із значними ризиками, передбачає тривалий термін користування отриманими коштами, повернення яких

переважно після закінчення навчання, коли позичальник матиме роботу та джерело постійного доходу.

Доступ населення до освіти є одним із важливих чинників формування освіченої нації, що в свою чергу веде до розвитку різних галузей промисловості, науки, техніки, охорони здоров'я, оскільки від якості освіти залежить створення інновацій та їхнє впровадження.

Завдання сталого розвитку «До 2030 року забезпечити загальний доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла й основних послуг» має також соціальний характер, оскільки сприяє покращенню життєвих умов населення. Однак, його досягнення можливе лише за умови інтеграції державного й приватного секторів. Розвиваючи банківське кредитування населення на придбання житла можна пришвидшити досягнення поставленого завдання. Обсяги іпотечних кредитів почали зростати з 2013 року, проте така тенденція спричинена не реальним приростом кредитів, а тим, що внаслідок падіння курсу гривні обсяги кредитів у перерахунку в гривневому еквіваленті збільшилася [84, с. 227].

Наступне завдання в рамках цілей сталого розвитку, виконанню якого може сприяти банківське кредитування населення, є таке «До 2030 року зменшити негативний вплив міст у перерахунку на одну особу населення». Забезпеченню виконання даного завдання може слугувати кредитування населення на придбання електромобілів, які не мають шкідливих викидів у атмосферу. Варто зауважити, що кредитування населення на придбання електромобілів може бути розширене завдяки створенню партнерських програм з автосалонами.

Отже, банківське кредитування населення за розглянутими напрямками має позитивний вплив на соціальну та екологічну складову сталого розвитку країни, на досягнення прийнятих Україною окремих цілей сталого розвитку.

Окрему увагу необхідно приділити впливу банківського кредитування населення на економічну складову сталого розвитку. Ціль сталого розвитку

«Підтримувати економічне зростання на одну особу населення відповідно до національних умов, і зокрема, зростання валового внутрішнього продукту на рівні не менше 7% на рік у найменш розвинених країнах». Банківське кредитування населення справляє вплив на забезпечення економічного зростання. Частка кредитів, наданих банками населенню протягом року, у ВВП дає можливість визначити вплив даного виду кредитування на ВВП, оскільки показує, яка частина ВВП викуповується за рахунок кредиту. Динаміка даного показника відображена на рис. 3.1.

Рисунок 3.1 – Динаміка частки нових кредитів, наданих банками України населенню, у ВВП протягом 2007–2018рр.

Джерело : побудовано автором за даними [18]

Кредити, надані банками населенню, забезпечують зростання обсягів купівлі товарів та послуг, таким чином здійснюється стимулюючий вплив банківського кредитування на формування ВВП. У 2007 році відмічаємо найбільше зростання частки кредитів, наданих банками України населенню, у ВВП (21,66%), після чого відбулося значне падіння даного показника у 2009 році до 4,98%. Наступні чотири роки спостерігається приріст показника, Однак, у 2014–2015рр. знову відбулося падіння внаслідок зменшення кредитування населення через події на Сході нашої країни. Мінімального значення аналізований показник досягнув у 2015 році 3,09%, що свідчить про наявність значного потенціалу для зростання ВВП завдяки збільшенню

обсягів кредитування населення. Позитивна динаміка відновилася у 2017 році під дією пожвавлення попиту на споживчі кредити.

Оскільки вплив банківського кредитування на ВВП відбувається опосередковано через зміну ряду інших показників, то вважаємо за доцільне проаналізувати вплив зміни обсягів кредитування населення на динаміку роздрібного товарообороту та споживчих витрат населення. Кредити, надані банками населенню, сприяють зростанню платоспроможного попиту і збільшенню обсягів роздрібного товарообороту (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Динаміка кредитів, наданих банками України населенню, та обороту роздрібної торгівлі протягом 2007–2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [18, 25].

Обсяги роздрібної торгівлі в Україні в цілому мають тенденцію до зростання протягом 2007–2018 років. За період з 2007 по 2014 рік показники, що порівнюються мали однаковий вектор розвитку, проте починаючи з 2015р. він був різнонаправленим. Обсяг роздрібного товарообороту почав зростати вже у 2015 році, така тенденція зберігається і надалі. Це може бути пов'язано з тим, що банківське кредитування не так швидко відновлюється після різких коливань обмінного курсу. Варто зазначити, що наявність тісного зв'язку між обсягами банківського кредитування населення та обороту роздрібної торгівлі підтверджується за допомогою індексу кореляції

між ними, який становить 0,94. У процесі моделювання було встановлено, що кредитування населення є фактором, який значно впливає на обсяги роздрібної торгівлі, оскільки зміна величини обороту роздрібної торгівлі на 88,23 % залежить від зміни обсягу кредитів, наданих банками населенню. Серед проаналізованих моделей було обрано модель, яка найкраще описує наявний зв'язок між даними показниками і може бути використана в подальшому для аналізу та прогнозування.

Для оцінювання впливу банківського кредитування населення на зміну обсягів роздрібного товарообороту пропонуємо використовувати також індекс стимулювання роздрібної торгівлі, який показує, яку частку у роздрібному товарообороті було придбано населенням за рахунок кредитних коштів, і розраховується за формулою:

$$I_c = \frac{O_k}{O_m} 100\% \quad (3.1)$$

O_k – обсяг нових кредитів, наданих банками населенню за період, грн.;

O_m – обсяг обороту роздрібної торгівлі за період, грн.

Вплив банківського кредитування населення зростає зі зростанням значення індексу стимулювання роздрібної торгівлі. Динаміка даного індексу в Україні представлена на рис. 3.3.

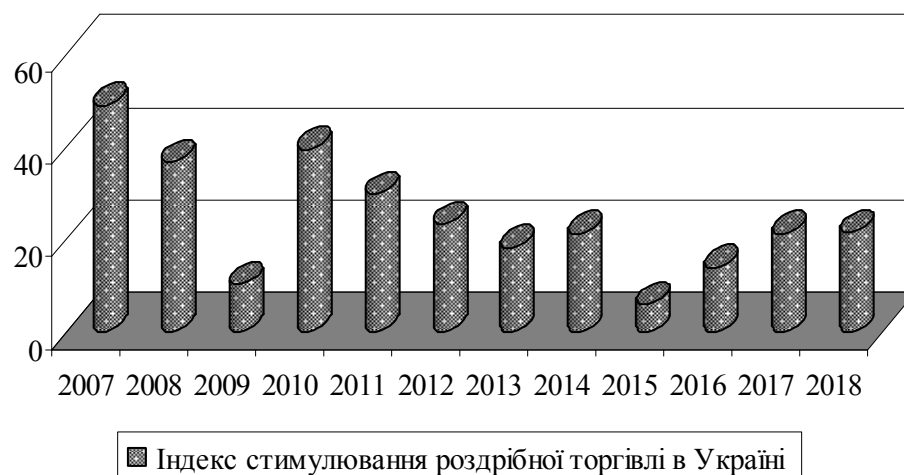

Рисунок 3.3 – Індекс стимулювання роздрібної торгівлі в Україні протягом 2007–2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [18,25].

Протягом 2007–2008 рр. значення досліджуваного індексу склали 48,98 % та 36,81 % відповідно. Це означає, що за рахунок кредитів, наданих банківськими установами, населення викупувало майже половину обсягу роздрібного товарообороту. Даний індекс значно зменшився після кризи і становив 10,28 % у 2009р., що було викликано значним падінням обсягів кредитування населення і товарообороту. У зв'язку з тим, що банківське кредитування населення не відновилося до передкризового рівня, його вплив на динаміку товарообороту знизився. Найменше значення індексу стимулювання роздрібної торгівлі зафіксовано у 2015р. році і становить 6,03%. Разом з тим, починаючи з 2016 року, зароджується тенденція до підвищення стимулюючого впливу банківського кредитування населення на розвиток роздрібної торгівлі.

Вплив банківського кредитування населення на споживчі витрати було також проаналізовано з використанням економіко–математичного моделювання в результаті чого було встановлено наявність нелінійного зв'язку між обсягами нових банківських кредитів, наданих населенню, та споживчими витратами, а також було підібрано адекватне емпіричним даним рівняння регресії з урахуванням індексу детермінації та приведенного індексу детермінації, а саме поліноміальну модель четвертого степеня.

Для здійснення компаративного аналізу впливу банківського кредитування населення на споживчі витрати населення у різні часові періоди пропонуємо індекс покриття споживчих витрат, що розраховується за формулою:

$$In = \frac{Ok}{Bc} 100\% \quad (3.2)$$

Ok – обсяг нових кредитів, наданих банками населенню за період, грн.;

Bc – споживчі витрати населення за період, грн.

Динаміка запропонованого індексу покриття споживчих витрат в Україні представлена на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 – Динаміка індексу покриття споживчих витрат протягом 2012–2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [18, 72].

Згідно з даними рис. 3.4 максимальне значення індексу покриття споживчих витрат за проаналізований період спостерігалось у 2015 році і становило 12,82 %, після чого почалося його скорочення. За даними 2016 року даний індекс становив 5,06 %, тобто за рахунок кредиту покривалася незначна частка споживчих витрат населення. Така динаміка свідчить про менший вплив банківського кредитування населення порівняно із попередніми роками внаслідок зменшення обсягів кредитування населення, а також про наявність потенціалу для збільшення обсягів портфеля кредитів, наданих населенню.

Проте, нарощення обсягів кредитування населення може мати і негативний вплив на економічний розвиток, оскільки формування високоризикового портфеля може спричинити виникнення проблемних кредитів. Внаслідок неповернення позик кредитор не лише позбавляється доходу, а й втрачає власні кошти, які були передані позичальнику. Це призводить до ускладнень щодо здійснення виплат за зобов'язаннями банку. Тому до кредитування населення необхідно застосовувати виважений підхід з превентивною метою [84, с. 227].

Слід зауважити, що зростання обсягів кредитування населення повинно мати певні обмеження, викликані обсягом залучених ресурсів, для досягнення позитивного впливу на розвиток економіки, адже банки повинні мати достатньо ресурсів для задоволення платоспроможного попиту підприємств на кредити, а не лише на кредитування населення. У зв'язку з цим пропонуємо застосовувати такий показник як індекс використання залучених депозитів, що розраховується як співвідношення кредитів, наданих населенню, і коштів, залучених на банківські вклади. Оскільки більшу частку у складі залучених ресурсів банку займають депозити населення, то доцільно розрахувати індекс використання залучених депозитів населення:

$$I_n = \frac{\text{кредити, надані населенню, грн.}}{\text{депозити, залучені від населення, грн.}} \quad (3.3)$$

Зважаючи на те, що наявні у банку ресурси повинні розподілятися для здійснення кредитування та інвестицій, то в цілому по банківській системі обсяг кредитів, наданих фізичним особам, не може перевищувати обсяг депозитів, залучених банками всього, а також депозитів, залучених від населення. Проте в окремо взятому банку даний показник може перевищувати одиницю в залежності від обраної банком кредитної політики, спеціалізації банку. Динаміка даних показників по банківській системі України відображена у табл. 3.1.

На основі даних табл. 3.1 можна зробити висновки, що протягом 2007 – 2018 рр. індекс використання залучених депозитів не перевищував одиниці. Проте, слід відмітити, що він досяг свого максимуму у 2008 році, а саме 0,78. Тобто, у цей період портфель кредитів фізичним особам складав 78 % усіх залучених на депозити коштів. У той же час, слід зауважити, що частка кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банків була значно менша, ніж частка інших кредитів. Це свідчить про недостатність ресурсів, залучених банками на депозити для їхньої кредитної діяльності. Необхідно

відмітити, що у докризовий період банки активно використовували дешеві ресурси в іноземній валюті, отримані з-за кордону від материнських банків, для кредитування населення відповідно також в іноземній валюті.

Таблиця 3.1 – Динаміка індексів використання депозитів протягом 2007-2018рр.

Період	Кредити, надані населенню, млн. грн.	Депозити, всього, млн. грн.	Індекс використання залучених депозитів	Депозити, залучені від населення, млн. грн.	Індекс використання залучених депозитів населення
1	2	3	4	5	6
2007	160 386	283875	0,56	167239	0,96
2008	280 490	359740	0,78	217860	1,29
2009	241 249	334953	0,72	214098	1,13
2010	209 538	416650	0,50	275093	0,76
2011	201 224	491756	0,41	310390	0,65
2012	187 629	572342	0,33	369264	0,51
2013	193 529	669974	0,29	441951	0,44
2014	211 215	675093	0,31	418135	0,51
2015	174 869	716728	0,24	410895	0,43
2016	163 333	793475	0,21	444676	0,37
2017	174 182	882055	0,20	478100	0,36
2018	201102	915035	0,22	508869	0,40

Джерело: складено за даними [18]

Далі спостерігається зниження індексу, яке викликане падінням обсягів банківського кредитування населення, а також заборонаю кредитування фізичних осіб у іноземній валюті.

Індекс використання залучених депозитів населення має такий же вектор розвитку, максимального значення він досяг у 2008 році. Проте, на відміну від попереднього показника, даний індекс перевищував одиницю у 2008 та 2009 роках. Це свідчить про те, що коштів, залучених на депозити від населення, не вистачало навіть на задоволення потреб фізичних осіб у кредиті. Така динаміка є несприятливою для економічного розвитку, оскільки основне джерело ресурсів для банків – це депозити населення і їхній обсяг повинен бути достатнім не лише для кредитування населення, але й для кредитування суб'єктів господарювання. В іншому випадку рівновага між заощадженнями і кредитуванням не забезпечується, на задоволення потреб суб'єктів господарської діяльності у кредиті використовуються їхні ж кошти,

розміщені у банках, а також запозичені кошти юридичних осіб. Причину того, що банки активізували кредитування населення у докризовий період, нарощуючи частку кредитів, наданих фізичним особам, вбачаємо у вищій прибутковості таких кредитів та наявності доступу до дешевих ресурсів у іноземній валюті. Різке зростання значень індексу використання залучених депозитів населення свідчить про імовірну недостатність кредитування економіки, ускладнення доступу підприємств до кредитних ресурсів. Тому даний показник повинен враховуватися при здійсненні аналізу та прогнозу макроекономічної ситуації.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що фактором, який найбільше впливає на динаміку банківського кредитування населення в Україні на макрорівні, виступає обсяг депозитів домашніх господарств. Тобто, зростання обсягів депозитів населення прямо пропорційно впливає на обсяг портфеля кредитів, наданих населенню. Використання запропонованої методики дозволить спрогнозувати зміну динаміки банківського кредитування населення. Це дасть змогу використати отримані результати для визначення впливу зміни окремих чинників на економічний розвиток через банківське кредитування населення. Наприклад, плануючи зміну індексу споживчих цін можна заздалегідь визначити, як при цьому зміниться обсяг кредитування населення за інших рівних умов, та в подальшому визначити вплив такої зміни на макроекономічні процеси.

Проведене моделювання дозволяє не лише визначити впливовість окремих факторів на динаміку банківського кредитування населення, а й здійснити прогнозування на різні часові періоди залежно від мети аналізу як на рівні країни, так і на рівні певного регіону, у тому числі із урахуванням сезонності.

Отже, проведений аналіз показав, що банківське кредитування населення відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, що є також однією з цілей сталого розвитку. Тому за допомогою регулювання банківського кредитування населення на макрорівні та активізації окремих

його напрямків можна прискорити досягнення певних екологічних, соціальних та економічних цілей для забезпечення сталого економічного розвитку України.

3.2 Перспективи розвитку використання кредитних послуг домогосподарствами в Україні

Проаналізувавши сучасний стан розвитку кредитування домогосподарств на ринку України, можна виділити основні напрями розвитку споживчого кредитування населення. Так, розвивати потрібно передусім короткострокове кредитування населення під купівлю товарів народного споживання довгострокового користування. Пов'язано це з тим, що за такого виду кредитування банк несе менший ризик, тому що терміни кредитування невеликі (до року), а суми порівняно незначні. Таке споживче кредитування буде орієнтовано переважно на середній прошарок населення.

Оцінюючи нинішній стан споживчого кредитування в нашій країні, слід його порівнювати не тільки зі станом споживчого кредитування у високорозвинутих західних країнах та перераховувати те, чого у нас немає, а й потрібно вказати те, що з'явилося в Україні за останні роки у сфері споживчого кредитування. Так, на даний час ми маємо можливість придбати сучасні автомобілі декількох провідних компаній світу. Таку можливість надають спеціалізовані лізингові компанії, які займаються продажем автомобілів у розстрочку, з відстрочкою передачі права власності, які працюють переважно з автотранспортом, однією з таких є лізингова компанія «Автосамит ЛТД», автосалон компанії ECO CARS та інші компанії, які дають можливість громадянам придбати автомобіль, не маючи відразу всієї суми, необхідної для купівлі того чи іншого автомобіля, а сплативши тільки частину вартості автомобіля, громадянин може отримати його зразу у своє користування.

Незважаючи на всі проблеми, досягнутий дуже помітний прогрес у розвитку житлового кредитування.

Практика випуску житлових облігаційних позик може бути, вочевидь, однією з перших чисто ринкових спроб залучення приватних інвестицій у житлове будівництво. Дотепер цей механізм пройшов кілька етапів свого розвитку і, незважаючи на явні вади, наприклад недовіру населення до наданих гарантій за даними видам цінних паперів, а також їх територіальну обмеженість, дав змогу за рахунок коштів, отриманих від продажу таких цінних паперів, побудувати і заселити низку житлових будинків [76, с. 429].

Для забезпечення доступності житла для всіх категорій громадян необхідно створення такого фінансово-кредитного механізму [2, с. 91]:

- надання банками середньострокових кредитів (в 1–1,5 року) на будівництво житла забудовникам (передусім будівельним організаціям, можливо, індивідуальним забудовникам) із виплатою в період будівництва лише відсотків за кредитом і поверненням суми основного боргу після закінченню будівництва (у разі коли позичальником є будівельна організація) або переоформленням у довгостроковий (10–25 років) іпотечний кредит (коли позичальником є індивідуальний забудовник);

- для залучення у будівництво приватних інвестицій і для полегшення накопичення громадянами власних коштів на придбання житла використовувати випуск муніципальних і приватних позик на житлове будівництво (житлових сертифікатів). З'єднати можливість придбання житлових сертифікатів на частину вартості житла й отримання кредиту на відсутню частину;

- надання банками довгострокових кредитів (10–25 років) на придбання індивідуальних будинків фізичними особами під заставу цих будинків і прилеглих земельних ділянок.

Розмір наданого кредиту – не більше 70% ринкової вартості будинку, який здається в експлуатацію. Використовується кредитний інструмент – кредит із відстрочкою платежу: платіжна ставка – 10–20%, контрактна ставка змінюється відповідно до ринкової процентної ставки, різниця ставиться на

збільшення основної суми боргу за кредитом. Розмір одержуваного кредиту залежить від рівня прибутку позичальника таким чином, що щомісячні платежі за кредитом становлять 25–30% від рівня щомісячного прибутку позичальника (членів його сім'ї);

– заохочення підприємств і організацій у наданні кредиторам гарантій щодо повернення кредитів, наданих їх робітникам. Гарантії можуть передбачати повернення залишку кредиту самим підприємством як поручителя за кредитним зобов'язанням або забезпечення ним страхування життя позичальника;

– для полегшення процесу використання громадянами вартості наявного житла під час придбання або будівництва нового банками даються короткострокові (три-шість місяців) проміжні кредити під заставу старого житла;

– для оплати першого внеску під час отримання кредиту (не менш 30% від вартості) позичальник використовує кошти субсидій, а також власні кошти, у тому числі отримані від продажу наявного житла, навіть якщо воно отримано безкоштовно в процесі приватизації.

Для накопичення власних коштів використовуються банківські житлові накопичувальні рахунки або придбання житлових сертифікатів;

– позичальникам, визнаним в установленому порядку, що потребують допомоги в поліпшенні житлових умов, дається субсидія на будівництво або придбання житла у розмірі від 5% до 70% ринкової вартості житла за соціальними нормами залежно від рівня прибутку і часу очікування у черзі на поліпшення житлових умов.

Субсидії надаються за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, територіальних органів самоврядування і підприємств.

Субсидії за рахунок коштів місцевих бюджетів можуть частково покриватися за рахунок безкоштовного надання земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво з необхідною інженерною інфраструктурою, оцінених за ринковою вартістю.

Програма субсидій реалізується через банки, вибрані на контрактній основі, виходячи із запропонованих ними умов захисту коштів субсидій від інфляції і надання кредитів на придбання житла.

Пропонується звільнити фізичних осіб від сплати житлового податку із засобів, використовуваних на оплату житлового кредиту, на весь кредитний період, а також від сплати державного збору за реєстрацію договору застави житла, яке виходить за допомогою кредиту.

Отже, комплексна реалізація програм споживчого кредитування несе для економіки України більше позитивних тенденцій, аніж негативних. Наступним етапом (який почав реалізовуватися вже зараз) стає нецільове кредитування за допомогою пластикових карт.

Банківські пластикові картки, це одна з найпопулярніших форм споживчого кредиту. Пластикові картки є зручним засобом платежу, які дозволяють своєму власнику проводити розрахунки як на території країни, так і за її межами [82, с. 118].

В залежності від принципу, який покладено в основу фінансових взаємовідносин банка та власника картки, вони розподіляються на дебетові та кредитові. Дебетова банківська пластикова картка дозволяє розпоряджатися картрахунком у межах залишку коштів на ньому. Ще одна перевага кредиту за банківськими пластиковими картками це те, що він доступний власнику в багатьох країнах світу і 24 години на добу. Клієнту за кредитною карткою встановлюється щомісячний кредитний ліміт, розмір якого визначається виходячи з достатку клієнта та його щомісячного прибутку.

Сьогодні ринок платіжних карток показує динамічний та активний розвиток. У системі грошових розрахунків все більшу роль починають відігравати банківські пластикові картки. Зокрема, на сьогодні є досить актуальним позичання коштів за допомогою карткових продуктів [63].

Для просування кредитно-карткового сервісу можливо розробити під цю послугу нові продукти: здійснення кредитування за гнучкою схемою та за

зниженими відсотковими ставками (0,8-0,9 від базової ставки банку) для клієнтів зі стабільною кредитною історією; додаткову послугу у вигляді автоматичної програми страхування при подорожі за кордон, випуск додаткової картки високого класу для члена родини позивача, телефонні картки у подарунок. Надання додаткових дисконтних і сервісних міжнародних карток і т. д. [51, с. 50].

Уже в найближчому майбутньому, відповідно до світових тенденцій розвитку споживчого кредитування, у нашій країні банківський роздрібний напрям трансформується у три основні напрями: кредитування на пластикові карти; автокредитування; іпотечне кредитування. Для розвитку даних програм банкам необхідно: зниження процентних ставок як фактор підвищення попиту; страхування фінансових ризиків під можливі втрати; створення кредитних бюро на всій території України; розвиток технологій банківської інфраструктури.

Одним із таких нових фінансових інструментів, що може бути ефективно використаний для залучення коштів домашніх господарств до інвестиційного ринку, є пірингове кредитування. Поряд з кластичними функціями кредиту, даний вид використовує потенціал он-лайн мереж та інформаційних технологій. Он-лайнкові технології пронизали сучасне суспільство і проникли до усіх сфер життя. Сьогодні в системі інтернет впевнено здійснюють свою діяльність суспільні та партійні організації, учбові заклади, виробничі та торгівельні підприємства, банки та інші фінансові інститути. Активно розвивається ринок послуг шляхом просування он-лайн бізнесу та інтернет-маркетингу. Наявність доступу до Інтернет мережі, насиченість ринку мобільними гаджетами дозволяють долучатися до послуг, що надаються он-лайн.

Фінансовий ринок поступово також долучається і переходить на он-лайнове функціонування. Сучасні українські банки мають власні інтернет-додатки, через які надають послуги та продають власні банківські продукти.

Такі сервіси набувають популярності та дозволяють охопити більше коло клієнтів.

Міжнародний досвід, пірингове кредитування доводить, що ця система сприяє формуванню ринку доступних позик, залучаючи до нього більшу кількість споживачів. На сьогодні США і Китай представляють найбільші два регіони, де галузь онлайн-кредитування найбільш розвинута. В Китаї найбільш поширеними є p2p – платформи, а в США потужно розвивається сервіси онлайн-кредитування з свого балансу. Так, популярний американський сервіс Elevate видав \$3,1 мільярди кредитів своїм 1,4 мільйона клієнтам, в 2016 році залучив кредитну лінію на \$ 545 мільйонів. Avant видали \$3 мільйонів кредитів понад 500 тисяч клієнтам, в 2016 році сек'юритизували \$255 мільйонів зі свого портфеля і ще \$ 392 мільйони отримали у вигляді кредитної лінії від JP Morgan і Credit Suisse. Payoff видав уже понад \$6 мільярдів кредитів більш ніж двом мільйонам клієнтам, і залучив в 2016 році нові \$70 мільйонів і \$46,8 мільйона інвестицій (сумарно вже \$300 мільйонів у вигляді інвестицій і кредитних ліній) [23, с. 91].

Основні переваги p2p-кредитів – це прискорена і спрощена процедура кредитування, невеликі ставки за кредитами порівняно із традиційними фінансовими інструментами. Проте даний вид кредитування має цілу низку невирішених питань. Перш за все, не визначена чітко нормативно-законодавча база, не відрегульоване питання інституціонального підпорядкування та коло відповідальності учасників процесу p2p-кредитування. Ці невизначені аспекти значно підвищують ризики та гальмують розвиток ринку пірингового кредитування.

Варто зазначити, що крім організаційно-правових питань, доречно вдосконалювати пірингове кредитування як інструмент залучення фінансових ресурсів. Так, наприклад, актуальним в умовах забезпечення інноваційного розвитку української економіки, було б створення платформи p2p-кредитів під інноваційні проекти. На сьогодні p2p-кредити, як правило, забезпечують споживчі потреби та використовуються для забезпечення

платоспроможності споживчого попиту. Проте, залучення до р2р-кредитування бізнесу значно збільшить можливості залучення інвестицій до реального сектору економіки.

Домогосподарства, як приватні інвестори, можуть залучатися до програми модернізаційного розвитку країни шляхом підтримки конкретних новаторських проектів. Звичайно така інвестиційна платформа має бути організована на основі взаємодії банківського сектору, провідних науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів, провідних ІТ компаній тощо. Створення відповідних умов та стимулювання залучення учасників повинна взяти на себе держава шляхом зниження ставок оподаткування на певний період часу реалізації таких проектів за рахунок р2р кредитів, створення законодавчого поля для регулювання права інтелектуальної власності та відповідальності учасників тощо.

Для підвищення ефективності споживчого кредитування в Україні слід вирішити наступні завдання:

- використовувати комплексні методики оцінки кредитоспроможності позичальника – фізичної особи (це знизить привабливість деяких кредитних програм, проте зменшить кредитний ризик);
- створити та забезпечити функціонування загальнодержавного бюро кредитних історій;
- створити регіональні рейтингові агентства, які б концентрували інформацію про всіх потенційних позичальників;
- банкам сформувати резерви у необхідних обсягах для покриття ризиків проблемної заборгованості;
- використовувати в усіх банківських установах колегіального методу авторизації кредиту, який забезпечує більш детальний контроль за наданням кредитів;
- використовувати заставу як найефективніший вид забезпечення і спосіб мінімізації кредитного ризику;

– приділяти достатньо уваги питанням попередньої оцінки майна, що приймається у заставу, для чого необхідно розглядати можливість створення спеціальних відділів та налагодження співробітництва зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна та агентствами нерухомості.

Перспективи розвитку іпотеки в Україні значно залежать від економічного зростання, стабільності цін та обмінного курсу національної валюти, удосконалення фінансово-кредитної системи та ринку нерухомості. Іпотечне кредитування – це надійний і вивіреним спосіб залучення приватних інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів.

Лише надійні гарантії, зокрема застава нерухомості та емісія на її основі іпотечних цінних паперів, дозволять мобілізувати в значних масштабах заощадження населення і спрямовувати їх на інвестування перспективних секторів економіки. Лише в такому разі в Україні можлива поява зарубіжних портфельних інвесторів, які, через придбання іпотечних цінних паперів, здійснюватимуть інвестування української економіки.

Потрібно забезпечити державну підтримку іпотечного кредитування, адже при державних гарантіях іпотечних зобов'язань фізичних осіб Державною іпотечною установою, фінансовій компенсації іпотечним банкам частини плати за користування кредитом за пільговою процентною ставкою і при наданні для окремих споживачів субсидії для сплати першого внеску або частини іпотечного кредиту для придбання житла іпотечного кредитування може стати надійним засобом залучення як заощаджень населення, так і потенційних інвесторів для кредитування житлового будівництва. Також варто розвивати фондовий ринок, який буде, в свою чергу, акумулювати довгі гроші – страхові компанії, пенсійні фонди тощо. Тоді ці довгострокові ресурси можуть потрапити у банківську систему, і банки можуть почати знову видавати довгі іпотечні кредити. Наступним напрямком є розробка коротких програм кредитування на 3-5 років при нижчих кредитних ставках, що дасть змогу зменшити ризик неповернення грошей. Безсумнівно все ще актуальним є створення належної законодавчої бази, яка б відповідала

сучасним міжнародним стандартам і враховувала позитивний досвід запровадження відповідного законодавства в інших країнах.

Висновки за розділом 3

Отже, проведений аналіз показав, що банківське кредитування населення відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, що є також однією з цілей сталого розвитку. Тому за допомогою регулювання банківського кредитування населення на макрорівні та активізації окремих його напрямків можна прискорити досягнення певних екологічних, соціальних та економічних цілей для забезпечення сталого економічного розвитку України.

Основним критерієм економічного зростання національної економіки є спрямування інноваційної активності та застосування новітніх технологій за допомогою залучення потенціалу кожного суб'єкта ринкових відносин. Домогосподарства, за умови зростання добробуту, підвищення довіри до держави та інших учасників суспільно-економічних відносин, прозорість фінансового ринку та його інструментів, чітке дотримання правових норм та законів, являються потужним вмотивованим власними інтересами інвестором, що здатен забезпечити потребу в інвестиційних ресурсах економіку країни.

На сучасному етапі розвитку національної економіки в цілому та банківської системи зокрема постала необхідність розробки та впровадження якісно нових схем та технологій споживчого кредитування.

Майбутній розвиток споживчого кредитування багато в чому залежить насамперед від стабільності валютного курсу, покращення якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри

населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні.

Банківське кредитування домогосподарств сприяє не тільки підвищенню їх платоспроможності – споживче кредитування, а й формує основу для соціальної стабільності – підтримка програм іпотечного кредитування за двома напрямками: ресурсна підтримка банків та компенсація державою відсотків за іпотечними кредитами молодим сім'ям.

Перспективи розвитку іпотеки в Україні також залежать від економічного зростання, стабільності цін та обмінного курсу національної валюти, удосконалення фінансово-кредитної системи та ринку нерухомості. Лише надійні гарантії, зокрема застава нерухомості та емісія на її основі іпотечних цінних паперів, дозволять мобілізувати в значних масштабах заощадження населення і спрямовувати їх на інвестування перспективних секторів економіки.

Також варто розвивати фондовий ринок, який буде, в свою чергу, акумулювати довгі гроші – страхові компанії, пенсійні фонди тощо. Тоді ці довгострокові ресурси можуть потрапити у банківську систему, і банки можуть почати знову видавати довгі іпотечні кредити.

Наступним напрямком є розробка коротких програм кредитування на 3-5 років при нижчих кредитних ставках, що дасть змогу зменшити ризик неповернення грошей. Безсумнівно все ще актуальним є створення належної законодавчої бази, яка б відповідала сучасним міжнародним стандартам і враховувала позитивний досвід запровадження відповідного законодавства в інших країнах.

ВИСНОВКИ

Здійснене в магістерській роботі комплексне дослідження на тему «Місце та роль кредиту у фінансах домогосподарств», дає підстави сформулювати наступні узагальнюючі висновки..

1. Незважаючи на широке і різнобічне дослідження змісту кредиту, у вітчизняній економічній літературі відсутня єдність науковців що до його суті. Для вирішення цієї проблеми ми проаналізували існуючі точки зору до сутності кредиту, що дозволяє стверджувати, що кредит – це високо ризиковані відносини, що виникають з приводу позичання грошових ресурсів на засадах повернення, платності, забезпеченості, строковості та цільового використання на договірних засадах.

Вивчення теоретичних засад кредитування домогосподарств дозволило з'ясувати роль кредиту у функціонуванні особистих фінансів населення, яка полягає у тому, щоб створити необхідні умови, які забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, доходу чи інших чинників, підвищити загальний рівень життя населення. Завдяки банківському споживчому кредитуванню вирівнюється соціальна нерівновага різних груп населення, покращуються житлові умови, загальний рівень культури та фінансової грамотності позичальників, і що дуже важливо – може різко змінитися добробут українців, підвищиться рівень розвитку малого підприємництва в Україні, яким все частіше займаються домогосподарства. Отже, кредитування домогосподарств за умов стабільного розвитку національної економіки пом'якшує соціальні проблеми, у тому числі проблему зайнятості, створює умови для прискорення вирішення потреб населення у житлі, а також є важливим для підтримки макроекономічної стабільності.

2. Дослідження кредиту як економічної категорії дозволило систематизувати певні ознаки і системоутворюючі чинники, на основі яких

виділити групи кредитів і надати їм характеристику. Розглянута класифікація найбільш повно відображає все різноманіття видів роздрібного банківського кредитування та може застосовуватися для диверсифікації ризику кредитних вкладень, розробки різноманітних кредитних продуктів, для ефективної організації роздрібного кредитування, а також для розробки диференційованої системи оцінки кредитоспроможності приватних позичальників. На тлі постійних економічних та політичних трансформацій схема систематизації та класифікації основних видів кредитів для домогосподарств може бути доповнена новими класифікаційними ознаками і відповідними їм видами позик.

3. В ході дослідження були визначені основні мотиви отримання кредиту домогосподарствами: забезпечення життєдіяльності домогосподарства, придбання дорогих товарів, турбота про підростаюче покоління, забезпечення бажаного рівня життя, організація або розширення власного бізнесу.

Залучення кредиту домогосподарствами супроводжується можливістю виникнення кредитних ризиків. Найпоширенішими з кредитних ризиків домогосподарств є неплатоспроможність позичальників, недостатній рівень фінансової грамотності населення, кредитоманія, приховування інформації банківськими працівниками щодо умов кредитування (додаткові комісії за розрахунково-касове обслуговування при сплаті відсотків чи погашенні кредиту, при отриманні виписки за кредитним рахунком тощо).

Мінімізація кредитного ризику забезпечить ефективне використання кредитних ресурсів та сприятиме підвищенню добробуту населення. Саме тому, з метою уникнення ризиків кредитна поведінка домогосподарств має передбачати заходи спрямовані на: підвищення фінансової грамотності членів домогосподарств, відповідальне ставлення до підписання кредитного договору, отримання роз'яснень та консультацій спеціалістів з питань кредитування, здійснення попереднього аналізу доцільності залучення

домогосподарством кредитних коштів, а також оцінку власних фінансових можливостей повернення кредиту та сплати відсотків.

4. Аналіз структури та динаміки обсягів кредитування домогосподарств показав, що кредитування банківськими установами фізичних осіб є нерівномірним. З проаналізованих даних можна зробити висновок про початок відродження, зокрема, іпотечного кредитування в Україні. Втім, виділено ряд причин, що стримують розвиток кредитування населення, а саме: зростання кредитного ризику банків; недосконалість правової бази та регулюванні процедур звернення щодо стягнення на предмети іпотеки, недовіра населення до українських банків, високі ставки за кредитами, обмежений платоспроможний попит населення.

Таким чином, на основі вивчення сучасного стану банківського кредитування домогосподарств в Україні сформульовано ряд пропозицій основними з яких є: необхідність вдосконалення системи надання субсидій (щодо першого внеску та відсоткових ставок) молодим сім'ям і соціально незахищеним верствам населення за рахунок бюджетних ресурсів, податкових пільг суб'єктам іпотечного кредитування; забезпечення проведення обґрунтованої оцінки вартості заставного майна та ціноутворення в системі житлового будівництва. Розвиток банківського кредитування домогосподарств може позитивно вплинути на активізацію ситуації в інших секторах економіки України, що, в свою чергу, призведе до інвестиційного зростання.

5. Сьогодні ми можемо спостерігати відновлення та пожвавлення фінансової активності небанківських кредитних установ, поновлення програм кредитування, що чинить позитивний вплив на зростання економічної активності суб'єктів реального сектору економіки та сприяє забезпеченню стабільного економічного розвитку. Найбільший попит мають споживчі кредити. Занепокоєння викликає те, що найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів 3,2% має кредитування ведення фермерських господарств.

Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб. За 2014-2018рр. структура наданих фінансових кредитів у цілому не змінилася. В умовах кризи попит на послуги ломбардів продовжує зростати, що є прямим наслідком передусім зниження активності у сфері кредитування фізичних осіб банківськими установами.

6. За допомогою використання кореляційно–регресійного аналізу в роботі здійснене моделювання впливу таких факторів на банківське споживче кредитування населення: облікова ставка НБУ, відсоткова ставка за банківськими кредитами для населення, доходи і витрати населення, обсяги депозитів, залучених банками від домашніх господарств, офіційний курс долара США, рівень інфляції, середня заробітна плата та рівень безробіття.

Основними пов'язаними макроекономічними показниками його впливу є споживчі витрати, обсяги ВВП, інфляція та імпорт. За результатом аналізу змін цих макроекономічних показників і показників розвитку споживчого кредиту в Україні доведено, що його значення зросло з поширенням фінансової глобалізації. Це зумовлює необхідність підвищення ролі споживчого кредиту в розвитку країни, оптимізації його впливу на економіку й соціальну сферу в перспективі.

7. Проведений економіко-математичний аналіз впливу банківського кредитування населення на забезпечення сталого економічного розвитку України дає змогу стверджувати, що фактором, який найбільше впливає на динаміку банківського кредитування населення в Україні на макрорівні, виступає обсяг депозитів домашніх господарств. Тобто, зростання обсягів депозитів населення прямо пропорційно впливає на обсяг портфеля кредитів, наданих населенню. Використання запропонованої методики дозволить спрогнозувати зміну динаміки банківського кредитування населення. Це дасть змогу використати отримані результати для визначення впливу зміни окремих чинників на економічний розвиток через банківське кредитування населення.

Проведене моделювання дозволяє не лише визначити впливовість окремих факторів на динаміку банківського кредитування населення, а й здійснити прогнозування на різні часові періоди залежно від мети аналізу як на рівні країни, так і на рівні певного регіону, у тому числі із урахуванням сезонності.

Отже, проведений аналіз показав, що банківське кредитування населення відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, що є також однією з цілей сталого розвитку. Тому за допомогою регулювання банківського кредитування населення на макрорівні та активізації окремих його напрямків можна прискорити досягнення певних екологічних, соціальних та економічних цілей для забезпечення сталого економічного розвитку України.

8. Майбутній розвиток кредитування домогосподарств багато в чому залежить насамперед від стабільності валютного курсу, покращення якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні.

Тому подальший розвиток кредитування фізичних осіб в Україні має бути спрямований на: удосконалення законодавчої бази кредитування; здешевлення споживчих кредитів шляхом прив'язки відсоткової ставки за ними до облікової ставки НБУ; посилення уваги до таких кредитів населенню на поточні потреби, як овердрафт і кредити по пластиковим карткам; розширення обсягів та різновидів кредитів населенню на купівлю та будівництво житла; комплексний підхід до оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників із застосуванням скоринг-системи, що спростить процедуру отримання споживчого кредиту; забезпечення функціонування всеукраїнського бюро кредитних історій, у якому мають бути сконцентровані дані про усіх потенційних позичальників; активне використання маркетингових технологій для забезпечення зростання обсягів споживчого

кредитування шляхом просування он-лайн бізнесу та інтернет-маркетингу; створення нових кредитних продуктів для фізичних осіб.

Позитивний ефект у підвищенні ролі небанківських кредитних установ в кредитуванні населення на споживчі потреби можуть відіграти такі заходи: створення необхідного законодавчо-нормативного середовища; закріплення кооперативної природи кредитних спілок; забезпечення прозорості діяльності та фінансової стійкості небанківських кредитних установ; дозвіл кредитним спілкам виконувати більш широкий перелік операцій, особливо щодо розрахункового обслуговування й придбання для своїх членів товарів і будівництва житла, як це робиться в багатьох зарубіжних країнах.

Висловлені висновки та пропозиції можуть бути використані як напрями удосконалення практики роботи державних структур, банківських установ і небанківських кредитно-фінансових інститутів з кредитування населення на споживчі потреби за сучасних трансформаційних умов становлення та розвитку ринкових відносин.

« ___ » _____ 2019р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М. Д. Проблеми споживчого кредитування населення банками / М. Д. Алексеєнко // Економіка: теорія та практика. – 2013. – № 1. – С. 4–10.
2. Алескерова Ю. В. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні / Ю. В. Алескерова, А. Д. Дзюбенко // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 27(2). – С. 87–92.
3. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А.М. Мороза; 3-є вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. Банківські операції: підручник / [колектив авторів]; за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слов'янської. – Київ: Знання, 2006. – 727 с.
5. Бублик Є. О. Небанківський сектор кредитного ринку України: вектори піднесення / Є. О. Бублик // Український соціум. – 2017. – № 1. – С. 97–107.
6. Васюренко О. Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь / О. Васюренко, В. Ляшенко, В. Подчесова // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 5–11.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Юридична думка, 2012. – 1020 с.
8. Великий Ю. М. Особливості споживчого кредитування банками фізичних осіб в Україні / Ю. М. Великий, М. О. Сухомлин // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 31. – С. 148–152.
9. Вовчак О. Д. Іпотечне кредитування як перспективний напрям розвитку банківських інвестицій в Україні / О. Д. Вовчак, Т. Я. Андрейків // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2016. – № 1. – С. 230–238.

10. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – Київ: Знання, 2008. – 564 с.
11. Волосович С. В. Страхування ризиків кредитної сфери: монографія / С.В. Волосович. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388с.
12. Вудвуд В. В. Сучасний стан споживчого кредитування в Україні / В. В. Вудвуд, Е. М. Попова // Молодий вчений. – 2018. – № 10(1). – С. 311–314.
13. Галайко Н. Р. Розвиток методів банківського кредитування фізичних осіб в Україні / Н. Р. Галайко // Вісник університету банківської справи. – 2016. – № 1–2. – С. 47–52.
14. Гальків Л. І. Стан та перспективи банківського кредитування домогосподарств в Україні / Л. І. Гальків, М. Я. Демчишин, Р. А. Крамченко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 328–334.
15. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Л. М. Горбач, Л. М. Каун. – Київ: Кондор, 2006. – 435 с.
16. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.05.2019р.
17. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред. М.І. Савлука. – 3-є вид., перероб. і доп. – Київ: КНЕУ, 2002. – 598 с.
18. Грошово-кредитна та фінансова статистика: фінансові ринки: [Електронний ресурс]: станом на 01 січня 2019р. / Статистика: [веб-сайт Національного банку України]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.05.2019р.
19. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин: монографія / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль: «Тернопіль», 1996. – 140с.

20. Дорош В. Ю. Фінансова поведінка домогосподарств в ринкових умовах господарювання / В. Ю. Дорош, К. С. Чепель // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч.1. – С. 24–29.
21. Дуброва Н. П. Теоретичні аспекти споживчого та іпотечного кредитування / Н. П. Дуброва, А. В. Лепеха // Молодий вчений. – 2017. – № 1. – С. 582–585.
22. Дубина М. В. Наукові підходи до систематизації та класифікації кредитів / М. В. Дубина // Фінансові дослідження. – 2017. – № 1. – С. 12–20.
23. Дучинська Н. І. Дослідження економічної поведінки домашніх господарств як інвесторів ринку / Н. І. Дучинська, О. В. Фіногєєва // Економічні інновації. – 2017. – Вип. 64. – С. 88–93.
24. Економіка України [Електронний ресурс]: Фінансовий портал: статистика станом на 01 січня 2019р. [офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.09.2018р.
25. Економічна статистика [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.09.2019р.
26. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В. С. Стельмах та ін. – Київ: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
27. Євтух О. Кредит як соціально - економічне явище / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2006. – №4. – С. 44–49.
28. Жежерун Ю.В. Сучасний стан ринку іпотечного кредитування в Україні / Ю.В. Жежерун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/12_zhezherun.htm. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.06.2019р.
29. Іваніна А. В. Макроекономічний аналіз фінансового стану та рівня кредитного ризику домогосподарств / А. В. Іваніна // Управління розвитком. – 2013. – № 22. – С. 58–61.

30. Івасів Б. С. Гроші та кредит: підручник / Б. С. Івасів. – Київ: КНЕУ, 2004. – 510с.
31. Іващенко М. В. Зміни поведінки на кредитному ринку в контексті суспільно-політичних перетворень / М. В. Іващенко // Молодий вчений. – 2014. – № 7(1). – С. 89–93.
32. Івченко М. Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні / М. Івченко// Економічна правда. –2010. – № 2. – С. 6–8.
33. Казимагомедов А. А. Банковское обслуживание населения: зарубежный опыт / А. А. Казимагомедов. – Москва: Финансы и статистика, 2014. – 256 с.
34. Кізіма Т. О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу / Т. О. Кізіма // Світ фінансів. – 2011. – № 4. – С. 19 – 26.
35. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств [Електронний ресурс] / С. Л. Коваль. // Ефективна економіка. – 2016. – № 10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_21. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.09.2019р.
36. Козарезенко Л. В. Кредитні спілки в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу / Л. В. Козарезенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 9. – С. 31–36.
37. Корнєєв В. В. Банківські послуги на кредитному ринку України: оцінка використання позикових ресурсів / В. В. Корнєєв // Український соціум. – 2012. – № 3 (42). – С. 97–104.
38. Корнєєв, В. В. Поведінкові фінанси та інвестування в експолярній економіці / В. В. Корнєєв // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iee.org.ua/ua/publication/211/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.06.2019р.

39. Королева А. «Черная дыра» потребительских долгов. Эксперт Online. – Режим доступа: <http://expert.ru/2017/03/9/kreditnyie/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.

40. Косарева І. П. Проблеми реструктуризації валютних кредитів суб'єктів господарювання і споживчих кредитів фізичних осіб / І. П. Косарева, С. В. Белоусова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – №2. – С. 51–56.

41. Крамченко Р. А. Кредитування домогосподарств: теоретичні основи та сучасна практика / Р. А. Крамченко // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 27. – С. 31–36.

42. Кривошеєва В. В. Сутність та складові кредитної поведінки фізичних осіб / В. В. Кривошеєва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4(1). – С. 119–122.

43. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Підручник / Я. В. Крушельницька. – Київ: КНЕУ, 2003. – 367 с.

44. Куртвелієва Д. Д. Сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні та шляхи його удосконалення / Д. Д. Куртвелієва. // Ефективна економіка. – 2010. – № 6. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_6_15. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.08.2019р.

45. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Київ: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 215 с.

46. Лексис В. Кредит и банки / В. Лексис : пер. с нем. – Москва : Перспектива, 1994. – 120 с.

47. Леонов В. В. Мотивація фінансової поведінки населення України: автореф. дис. ...канд. соц. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / В. В. Леонов. – Київ, 2008. – 21 с.

48. Лепех С. М. Кредитний договір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. М. Лепех. – Львів, 2004. – 20с.
49. Ломачинська І. А. Оптимізація фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці України / І. А. Ломачинська // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 141 – 149.
50. Лютий І. О. Вплив фінансового сектору на функціонування економічної системи / І. О. Лютий, С. В. Міщенко// Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 14–28.
51. Матвеева Н. В. Удосконалення нових форм споживчого кредитування / Н. В. Матвеева, І. І. Никитюк // Наука й економіка. – 2016. – Вип. 2. – С. 49–53.
52. Милль Д. С. Основы политической экономии: в 3-х т. / Д. С. Милль; пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1980. – Т. 1. – 495 с.
53. Міщенко В. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні / В. Міщенко, О. Шаповал // Вісник НБУ. – 2013. – №11. – С. 3–29.
54. Мостовенко Н. А. Кредитна культура як прояв фінансової поведінки споживачів кредитних послуг / Н. А. Мостовенко, Т. І. Коробчук // Економічний форум. – 2017. – № 4. – С. 229–234.
55. Мочерний С. В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 304 с.
56. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 20–33.
57. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні / С.В. Науменкова // Вісник НБУ. – 2014. – № 11. – С. 31–37.
58. Партин Г. О. Стан споживчого кредитування в Україні та перспективи його розвитку з врахуванням умов сучасної фінансово-

економічної та політичної ситуації / Г. О. Партин, Я. Р. Грудка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.6. – С. 257–262.

59. Пиголенко І. В. Кредитна залежність – хвороба сучасного суспільства / І. В. Пиголенко, О. М. Раптова // Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право: Збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (5). – С. 70–74.

60. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI – Режим доступу : <https://zakon.help/law/2755-VI/edition01.01.2017/page44>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.08.2019р.

61. Показники діяльності небанківських фінансово-кредитних установ в Україні [Електронний ресурс]: станом на 01 січня 2019р. / Огляд ринків: [веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 13.05.2019р.

62. Поляк Н. П. Теоретичні аспекти сутності кредиту / Н. П. Поляк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 6(1). – С. 185–188.

63. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III: станом на 01 січ. 2017р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.09.2019р.

64. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.09.2019р.

65. Про заставу [Електронний ресурс]: Закон України від 02.10.1992р. №2654-XII: станом на 05 жовт. 2016р. / Законодавство України:

[веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.09.2019р.

66. Про іпотеку [Електронний ресурс]: Закон України від 05.06.2003р. № 898-IV: станом на 19 жовтня 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/898-15>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.09.2019р.

67. Про кредитні спілки [Електронний ресурс]: Закон України від 20.12.2001р. № 2908-III: станом на 01 січня 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 18.09.2019р.

68. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20.05.1999р. № 679-XIV: станом на 01 січ. 2017р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.08.2019р.

69. Про порядок надання фінансових послуг ломбардами: положення: [затв. Держфінпослуг від 26.04.2005 № 3981; станом на 10.02.2017] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.08.2019р.

70. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 07.03.1996р. № 85/96-ВР: станом на 01 січня 2017р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.08.2019р.

71. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664- III [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.06.2019р.

72. Річні національні рахунки доходів, витрат та заощаджень домогосподарств України [Електронний ресурс]: Економічна статистика: станом на 01 січня 2019р. / Статистична інформація: [веб-сайт Державної служби статистики України]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.05.2019р.

73. Розенберг Д. Словарь банковских терминов / Д. Розенберг : пер. с англ. – Москва : ИНФРА-М, 1997. – 360 с.

74. Савлук М. І. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука.– Київ: КНЕУ, 2002. – 598 с.

75. Салига С. Я. Кредитні інструменти управління фінансовими ресурсами домогосподарств в Україні / С. Я. Салига, В. О. Гнеушева // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2013. – Вип. 1. – С. 48–52.

76. Сальникова Т. В. Розвиток іпотечного кредитування в контексті державної політики забезпечення населення житлом в Україні / Т. В. Сальникова // Молодий вчений. – 2018. – № 6(2). – С. 426–430.

77. Сидор Г. В. Теоретичні аспекти переосмислення сутності кредиту / Г. В. Сидор // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 258–264.

78. Славкова А. А. Вплив споживчого кредиту на фінансові ресурси домогосподарств / А. А. Славкова, Т. О. Гордейчук // Економіка: теорія та практика. – 2017. – № 1. – С. 67–73.

79. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт; [пер. з англ. О. Васильєва]. – Київ: Port–Royal, 2001. – 594 с.

80. Сопіна Ю. М. Фактори виникнення та способи мінімізації ризику кредитування фізичних осіб у банку / Ю. М. Сопіна, К. В. Ананьєва, К. О. Яновська // Молодий вчений. – 2016. – № 7. – С. 127–129.
81. Стан фінансового ринку України [Електронний ресурс]: станом на 01 січня 2019р. / Аналітична інформація [веб-сайт Державної іпотечної установи]. – Режим доступу: <https://ipoteka.gov.ua/analityka>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.
82. Стороженко О. О. Організація споживчого кредитування в Україні / О. О. Стороженко, Т. Д. Гірченко, Г. Г. Чмерук // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 27(2). – С. 116–120.
83. Стребков Д. Основные типы и факторы кредитного поведения населения в современной России / Д. Стребков // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 109–128.
84. Стрільчук Ю. І. Факторний аналіз банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2017. – № 12. – С. 226–231.
85. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-є вид., випр. та доп. – Київ: Знання, 2000. – 587 с.
86. Холодилова А. О. Вдосконалення механізму оцінки ризиків діяльності небанківських кредитних установ в Україні / А. О. Холодилова // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 26(2). – С. 127–130.
87. Цивільний кодекс України / Кодекс від 16 січня 2003р, № 435-ІУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.
88. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.

89. Черничко Т. В. Аналіз сучасного стану споживчого кредитування фізичних осіб в Україні / Т. В. Черничко, М. І. Гуз // Економічний простір. – 2014. – № 81. – С. 147–156.
90. Чопко Г. Застосування договору фінансового кредиту при наданні послуг населенню ломбардами України / Г. Чопко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 861. – С. 354–359.
91. Шаманська О. С. Сучасні мотиви та тенденції реалізації кредитної поведінки домогосподарствами в Україні / О. С. Шаманська // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 22. – С. 94–96.
92. Шевалдіна В. Г. Кредитування банками домогосподарств / В. Г. Шевалдіна // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 15. – С. 200–211.
93. Шевалдіна В. Г. Сучасний стан кредитування населення в Україні / В. Г. Шевалдіна // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1. – С. 171–180.
94. Юдіна С. В. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні / С. В. Юдіна, Т. О. Гуржий, К. О. Васькова // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 21. – С. 34–38.
95. Karlan D., Zinman J. Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts. 2008. URL: http://karlan.yale.edu/sites/default/files/rev._financ._stud.-2010-karlan-433-64.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.
96. Problem debt. A report commissioned by the Consumer Protection Partnership. 2014. URL: <http://www.financialliteracy.gov.au/media/558644/report-problem-debt-a-report-commissioned-by-the-consumer-protection-partnershipa4305510.pdf>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2019р.